

عزت نفس

قسمت اول : کلیات

الف) اهداف

- ۱- هدف کلی : درک بهتر عزت نفس و تلاش برای تقویت آن در خود
- ۲- اهداف آموزشی :
 - تبیین رابطه عزت نفس با پایداری بر عزم و پیمان
 - شناخت راه‌های تقویت عزت نفس
 - گرایش به تقویت عزت نفس در خود

ب) پیش‌دانسته‌ها

- ۱- عزم؛ بناگذاری و تصمیم بر انجام یک برنامه و قبول یک تعهد و پیمان.
 - ۲- پیمان با خدا؛ با این پیمان، انسان با خدا عهد می‌کند که برای انجام دادن آنچه خداوند از وی خواسته است بکوشد و برای موفقیت در این پیمان، برنامه‌ریزی کند.
- همان‌طور که در کتاب دین و زندگی (۱) آمده، محتوای این پیمان، واجبات، محرمات، مستحبات و مکروهاتی است که خداوند معین کرده و سعادت ما را در گرو رعایت آن قرار داده است.
- ۳- برنامه‌ریزی در زندگی (در سال اول توضیح داده شد)
 - ۴- هدف زندگی (در سال اول توضیح داده شد)

ج) اصطلاحات علمی درس

- ۱- کرامت نفس
- ۲- خودعالی و اصیل

۳- خود دانی و غیراصیل

۴- عزت نفس

۵- ذلت نفس

۶- تمایلات عالی و تمایلات دانی

این اصطلاحات در کتاب درسی توضیح داده شده است.

د) ارتباط با درس قبل

همان‌طور که در توضیحات مربوط به مرحله دوم آمد، این درس با مجموعه مرحله اول ارتباط دارد. این ارتباط از نوع مفهومی و موضوعی نیست بلکه ارتباط برنامه‌ای، روشی و فرایندی است. ما در درس‌های قبل آموختیم که خداوند برای ما راهنمایی فرستاده است که به نیازهای اساسی زندگی پاسخ می‌دهند و راه زندگی را که همان «دین» است، به ما نشان می‌دهند. در مرحله دوم، یعنی در مرحله پایداری در عزم، تصمیم می‌گیریم این روش را قوی‌تر از گذشته در زندگی پیاده کنیم. برای این که این تصمیم قوی‌تر از گذشته به اجرا درآید، از روش دیگری برای تقویت عزم بهره می‌بریم و آن، تکیه بر کرامت نفس است.

ه) محورهای اصلی درس

- ۱- برای وفاداری بر پیمان و تقویت عزم باید عزت نفس خود را افزایش داد.
- ۲- خداوند، انسان را کریم و عزیز آفریده است.
- ۳- عزت نفس انسان را در مقابل گناه، که شکستن پیمان است، حفظ می‌کند.
- ۴- انسان دارای دو مرتبه وجودی یا دو «خود» است: عالی و دانی.
- ۵- توجه به خودِ عالی و خواسته‌های آن، عزت را در انسان تقویت می‌کند.
- ۶- غفلت از خداوند، موجب غفلت از خود، یعنی همان خودِ عالی می‌شود.
- ۷- راه پرورش عزت نفس، توجه به خدا و اطاعت از اوست که سرچشمه عزت می‌باشد.

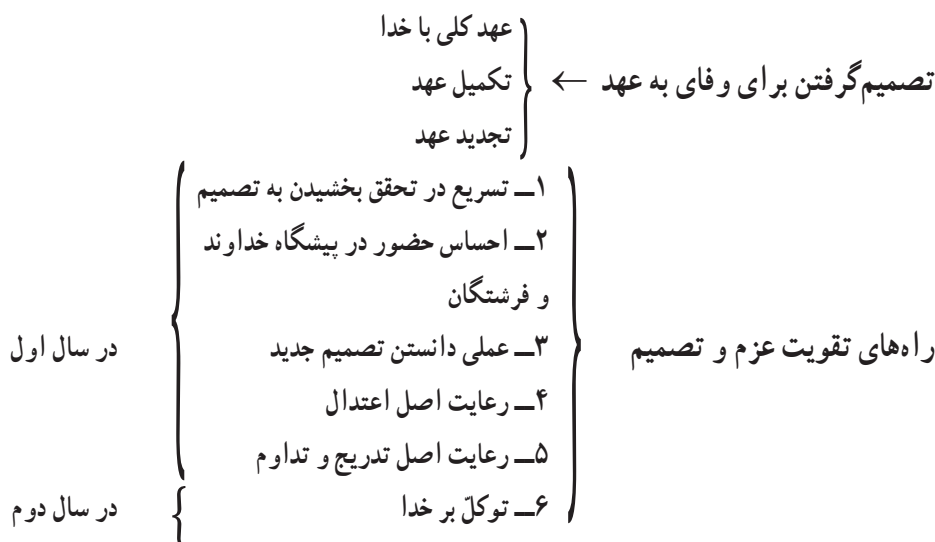
قسمت دوم : سازماندهی فعالیت‌های یاددهی — یادگیری

الف) ارزشیابی از درس قبل

دیر، در ابتدای تدریس، براساس موارد ذکر شده، از درس قبل ارزشیابی به عمل می‌آورد.

ب) آماده‌سازی و ایجاد انگیزه

در ابتدای این درس، یادآوری راه‌های تقویت عزم که در سال اول و دوم آمده، ضروری است (البته در همان حد یادآوری). برای این یادآوری می‌توان ضمن ترسیم یک جدول یا نمودار، از حافظه دانش‌آموزان استفاده کرد. برای مثال می‌توان از طرح زیر استفاده کرد :

برای آماده‌سازی می‌توان از روش‌های زیر استفاده کرد :

۱- از دانش‌آموزان بخواهیم اگر درباره‌ی آدم‌های ضعیف‌النفس یا قوی‌النفس خاطره‌ای دارند یا داستانی شنیده‌اند، آن‌ها را بیان کنند.

۲- خودمان داستان، خاطره، فیلم یا شعری را بیان کنیم و با طرح سؤالی درباره‌ی آن، وارد بحث

شویم.

۳- از فیلم مناسبی با موضوع عزت نفس یا ذلت نفس بهره ببریم. قسمتی از فیلم یوسف پیامبر

که زلیخا در را به روی یوسف می‌بندد و یوسف خود را از گناه حفظ می‌کند، برای آغاز تدریس مناسب است.

ج) اجزای تدریس

این درس، شامل اجزای زیر است :

ردیف	اجزای تدریس
۱	قرائت و ترجمه آیات
۲	تبیین عزت نفس
۳	انجام فعالیت نمونه‌یابی
۴	تبیین رابطه عزت با بندگی خدا
۵	انجام فعالیت خودارزیابی
۶	نشان دادن اسوه‌های عزت نفس
۷	توضیح خود عالی و خوددانی
۸	انجام فعالیت نتیجه‌گیری
۹	توضیح قسمت‌های برای مطالعه
۱۰	اجرای گام ششم

۱- قرائت و ترجمه آیات

در ابتدای تدریس، دانش‌آموزان به تمرین قرائت می‌پردازند و ترجمه آیات را تکمیل می‌کنند.

۲- تبیین عزت نفس

دبیر، معنای لغوی «عزت» را به کمک کلمه مقابل آن، یعنی «ذلت» توضیح می‌دهد. سپس یادآوری می‌کند که خداوند به انسان کرامت و بزرگی بخشیده و بر سایر مخلوقات برتری داده است. در واقع، کرامت انسان، یک اعطای الهی است. یعنی خداوند، انسان را به گونه‌ای آفریده که دارای این کرامت است. وجودش از وجود سایر موجودات کامل‌تر است. ویژگی‌هایی دارد که سایر موجودات ندارند، هدفی دارد که برترین هدف خلقت، یعنی تقرب الی‌الله و دیدار خداوند است.

اما عزت، کسب کردنی است. انسان باید تلاش کند تا به انسان عزیز و شکست‌ناپذیر تبدیل شود. صفاتی مانند عزیز، عالم، شجاع و سخی به صورت بالقوه در انسان‌ها وجود دارد و به همین سبب انسان این صفات را دوست دارد و به آن‌ها گرایش دارد. البته برای این که این صفات بالقوه شکوفا شوند، انسان باید کار و تلاش کند و با برنامه‌ریزی صحیح، این صفات را در خود متجلی سازد. برای این که دانش‌آموزان به عزت‌نفس خود توجه کنند، خوب است آن‌ها را متوجه کرامت‌ها و منزلت‌های انسان در خلقت نماییم و ارزشمندی انسان را متذکر شویم. آیه ۷۰ سورة اسراء که در ابتدای درس آمده، برخی از این ارزش‌های وجودی را به دانش‌آموزان نشان می‌دهد.

۳- انجام فعالیت نمونه‌یابی

این فعالیت واگرا می‌باشد و هر دانش‌آموزی، متناسب با اطلاعاتی که از محیط کسب کرده، به آن پاسخ خواهد داد. انجام این فعالیت، آگاهی دانش‌آموزان را نسبت به عوامل آسیب‌زای پیرامون خود افزایش می‌دهد و به موضوع‌گیری مناسب علاقه‌مند می‌کند.

۴- تبیین رابطه عزت نفس و بندگی خداوند

کرامت نفس با معرفت الهی ارتباط مستقیمی دارد. زیرا؛ خداوند سرچشمه عزت و کرامت است و به هر میزان که انسان به خداوند تقرب یابد بهره‌مندی از کرامت و عزت نیز بیش‌تر می‌شود. و هر قدر که انسان از خداوند دور شود، کرامت نفس او هم کاهش می‌یابد.

توجه: یکی از تفاوت‌های بنیادین تربیت دینی با تربیت سکولار در نمونه‌هایی از این قبیل است. امروزه، در تعلیم و تربیت جدید نیز بر کرامت نفس برای تربیت شهروند شایسته تأکید می‌کنند. اما در توصیه‌های خود برای پرورش این کرامت، توجهی به خداوند و تبعیت از وی ندارند. آنان اموری مانند اجازه اظهارنظر، سرکوب‌نکردن شایستگی‌ها، توانایی ارتباط با دیگران، توانایی نه گفتن به درخواست‌های منفی را نشانه کرامت نفس می‌پندارند.

اما لازم است بدانیم که این لایه سطحی و ظاهری کرامت نفس است و در حد زندگی جمعی فایده دارد. آن کرامتی که مورد نظر اسلام است ضمن این که به این کارکردها توجه دارد، مرتبه‌ای فراتر از آن را می‌خواهد. همان‌طور که در احادیث هم دیدیم، انسان کریم به امور کوچک و حقیر قانع نیست، خود اصیل و عالی را فراموش نکرده و برای برآوردن غایات و اهداف آن تلاش می‌کند. به همین جهت است که تقویت کرامت نفس تنها با معرفت بیش‌تر خداوند ممکن و میسر است.

به عبارت دیگر، ممکن است کسی در رفتار اجتماعی خود به سطحی از خودباوری، اعتماد و کرامت نفس رسیده باشد، اما در نگاه به خود فقط اعتقاد به یک خود و آن هم خود دنیایی داشته باشد

و تمام هستی خود را به بهای همین تمایلات زمینی بفروشد.

در این جا، دو نکته درباره ترجمه دو آیه مربوط به این قسمت ارائه می شود :

۱- همان طور که می دانید، ترکیب هایی مانند «كَانَ يُرِيدُ (فعل ماضی کان + فعل مضارع يُرِيدُ)» اصطلاحاً ماضی استمراری هستند؛ بنابراین، معنای این ترکیب می شود : «می خواست». از سوی دیگر «مَنْ» در آیه ۱۰ سورة فاطر اسم شرط است و در جملات شرطی، معمولاً فعل به صورت مضارع معنا می شود تا تداوم موضوع را برساند. در نتیجه، آیه به صورت «هرکس عزّت و سربلندی را بخواهد (یا بطلبد) پس برای خداست همه عزّت» ترجمه می شود.

۲- توجه دارید که در عبارت «وَلِلّٰهِ الْعِزَّةُ» ترکیب «وَلِلّٰهِ» جار و مجرور و خبر مقدم و کلمه «الْعِزَّةُ» مبتدای مؤخر است. تقدم خبر، حصر را می رساند و در نتیجه در ترجمه می توان گفت : «عزّت فقط برای خداست.»

دانستن این نکته برای دبیر محترم مناسب است و با توجه به شرایط کلاس و به تشخیص دبیر می توان آن را برای دانش آموزان نیز بیان کرد. بدیهی است حتی در صورت بیان چنین نکات ساده و زیبایی، نباید در پرسش ها، آن ها را از دانش آموزان سؤال کرد.

۵- انجام فعالیت خودارزیابی

در این فعالیت، دانش آموزان را به تفکر درباره خود و ارزیابی خود دعوت می کنیم. روشن است که این گونه فعالیت ها، یعنی تفکر دانش آموزان درباره خود، باید فردی و شخصی باشد و هرکس صرفاً باید درباره خود بیندیشد و از خود حسابرسی کند. این فعالیت، نمونه ای از کار محاسبه نفس است که در کتاب دین و زندگی (۱) آمده است.

انجام دادن فعالیت هایی از این قبیل، رابطه زیادی با شیوه کار دبیر در کلاس دارد. وی باید شرایطی را فراهم کند که دانش آموزان به تأمل درباره خود تشویق شوند. بنابراین، در صورتی که این حالت در کلاس ایجاد نشود، بهتر است که فقط فعالیت از طرف دبیر طرح شود و تفکر درباره آن به خود دانش آموزان واگذار گردد.

البته خاطرات هر دانش آموزی مربوط به خود اوست و شاید قابل ذکر برای دیگران نباشد. اما بسیاری از آن ها را می توان برای دیگران بازگو کرد. به همین جهت، در پایان فعالیت، دبیر می تواند از دانش آموزانی که خاطرات قابل ذکر و عبرت آموزی دارند، بخواهد که خاطره خود را توضیح دهد.

توجه : از این فعالیت و فعالیت قبل در امتحانات پایانی نباید سؤال طرح شود.

۶- نشان دادن اسوه‌های عزت نفس

همان‌طور که قبلاً توضیح داده شده، سیره معصومین «صلوات‌الله‌علیهم» با موضوعات مطرح در کتاب تلفیق شده است. به‌طور مثال، در همین درس که بحث عزت نفس طرح شده، سخنان و سیره معصومین نیز آمده است. این تلفیق، حداقل سه فایده دارد:

۱- دانش‌آموز، هر موضوع اخلاقی یا اجتماعی را که مطالعه می‌کند، دیدگاه و شیوه عمل پیشوایان خود را می‌یابد و با درس پیوند بهتری برقرار می‌کند و از پیشوایان خود نیز تأثیر بیشتری می‌پذیرد.

۲- از تکرار مطالب خودداری می‌شود و میان موضوع درسی و سیره معصومین پیوند بهتری برقرار می‌گردد.

۳- از حجم کتاب کاسته می‌گردد. زیرا دیگر نیازی نیست که یک بار سیره معصومین بیاید و یک بار مسائل اخلاقی و اجتماعی.

بنابراین، دبیر باید تلاش کند که برای تشویق دانش‌آموزان به داشتن عزت نفس، سخنان و رفتار پیشوایان دین را به صورتی جذاب برای دانش‌آموزان توضیح دهد. و اگر داستانی در این زمینه به یاد دارد یا در کتاب درسی یا کتاب معلم آمده است، آن را به تعداد از دانش‌آموزان بگوید و آنان آن داستان را در قالب نمایش، در کلاس اجرا کنند تا هم سبب نشاط دانش‌آموزان شود و هم تأثیرگذاری درس را افزایش دهد.

مثلاً داستان‌های مربوط به پیامبر اکرم و حضرت زینب و حضرت یوسف را می‌توان به صورت نمایشنامه در کلاس اجرا کرد.

۷- توضیح خود عالی و خود دانی

در این مرحله، دبیر به وجود این دو خود و ویژگی‌های هریک می‌پردازد. تبیین مناسب و صحیح این دو «خود» به تقویت خودآگاهی دانش‌آموز کمک می‌کند و در مواقعی که انسان در مسیر ارتکاب گناه قرار می‌گیرد، به کمک او می‌آید و به عبور سالم وی از گناه می‌انجامد.

در این جا بهتر است که میان این بحث با آموخته‌های قبلی در درس‌های سوم و چهارم سال دوم رابطه برقرار کرد. در آن دو درس، از منزلت انسان و سرمایه‌های وجودی وی از یک طرف و ضعف‌های او از طرف دیگر و به‌خصوص، نفس لّوامه (وجدان اخلاقی) و نفس اماره سخن به میان آمد. این دو مفهوم در این جا کاربرد دارند و در هنگام تدریس می‌توان از آن‌ها استفاده کرد.

نفس لّوامه، انسان را به خودِ اصیل و عمل بر مبنای این خود فرا می‌خواند و نفس اماره آدمی

را به تبعیت از خودِ غیراصیل دعوت می‌کند. در وجود آدمی همواره میان این دو خود، جنگی برقرار است. انسان‌های صاحب کرامت تن به فرمان نفس اماره نمی‌سپارند و خود غیراصیل را که در واقع، «غیرخود» است، می‌رانند. مولوی بر همین مبنا داستانی دارد که در بخش دانستنی‌ها خواهد آمد.

۸- انجام فعالیت نتیجه‌گیری

این فعالیت، برای ارزیابی دانش‌آموزان از میزان یادگیری است. سبک و سیاق این فعالیت با فعالیت‌های قبلی متفاوت است و لذا باید به‌نحوی انجام شود که دانش‌آموزان را به سمت حفظ کلمات سوق ندهد. هدف اصلی درک محتوای کتاب است، نه کلمات خاص.

علامت (←) به معنی محصول و نتیجه و ثمره است. با توجه به محتوای درس می‌توان گفت: عزت نفس ثمرهٔ تسلیم و بندگی در مقابل خداست.

احساس حضور در پیشگاه خداوند، عزت نفس، دوری از گناه، توجه به خود عالی و نفس اماره را در پی می‌آورد و دانش‌آموز هرکدام را بنویسد، درست نوشته است.

غفلت از خداوند، ذلت نفس و افتادن در دام گناه و گرفتار شدن به خود دانی و نفس اماره به سوء را به دنبال دارد و دانش‌آموز هرکدام را بنویسد، درست نوشته است.

عزت نفس، حفظ پیمان با خدا و باقی ماندن بر عزم و تصمیم را به دنبال دارد. ذلت نفس، انسان را به سمت شکستن پیمان با خدا و سستی در عزم و تصمیم می‌کشاند. انسانی که عزیز است در برابر ظالم و ستمگر شکست‌ناپذیر است و در برابر مردم متواضع و فروتن است.

از دانش‌آموزان می‌خواهیم دربارهٔ هریک از این نتیجه‌گیری‌ها توضیح دهد و علت آن را هم ذکر کند تا با دقت کافی و تأمل پاسخ دهد و تأثیر رفتاری و عاطفی هم بر خودش بگذارد.

توجه:

— وفاداری بر پیمان نیز به معنای انجام این پیمان و تداوم آن است که نام دیگر آن «دینداری» است. شایسته است که در تبیین این رابطه به نکات زیر توجه کنیم:

— حضور دائمی انسان در مقابل خداوند برجسته شود و همراه با آن، عزیزبودن انسان نزد خداوند یادآوری گردد، تا شرم از گناه در پیشگاه خداوند تقویت شود.

— برای تقویت خویشتن‌داری در دانش‌آموزان، نسبت میان حقارت نفس و گناه توضیح داده شود و با ذکر مثال‌های مختلف نمود عینی پیدا کند.

— انداختن بار گناه بر دوش عوامل بیرونی، به‌عنوان یکی از نمونه‌های حقارت نفس و ضعیف‌بودن

نفس تلقی گردد و توضیح داده شود که انسان صاحب کرامت عوامل بیرونی را می‌شکند و زیر بار آنها نمی‌رود.

رابطهٔ مثبتی میان افزایش عزت نفس و شکستن عوامل بیرونی گناه است.

— بر این نکته تأکید شود که خلوت و جلوت و پنهان و آشکار برای انسان کریم تفاوتی ندارد. این گونه نیست که در تنهایی، گناهان و خطاهایش بیش‌تر شود؛ زیرا او در درون خود احساس بی‌نیازی و بزرگی می‌کند که مانع رفتن او به سوی گناه است.

— نکتهٔ دیگری که جای تأکید فراوان دارد، این است که انسان کریم، دیگران را هم کریم می‌شمرد و از دعوت آنان به گناه خودداری می‌کند. انسان کریم به دیگران به‌عنوان ابزار مطامع و لذت‌های زودگذر خود نگاه نمی‌کند، در هم شکستن دیگری را در هم شکستن خود می‌بیند و از سقوط دیگری مانند سقوط خود متأثر و ناراحت می‌شود.

— در این جا خوب است که دبیران با ظرافت و دقت خاص خود و بدون تأکید افراطی و بزرگ‌نمایی، برخی ناهنجاری‌های موجود در میان جوانان را نقادی کنند.

۹- توضیح قسمت برای مطالعه

در این قسمت داستان کوتاهی درباره امام حسین (ع) آمده که مناسب است در قالب یک نمایش در کلاس اجرا شود.

۱۰- اجرای گام ششم

این گام، یکی از مهم‌ترین برنامه‌ها در زندگی محسوب می‌شود و در برنامه‌ریزی دینی جایگاه ویژه‌ای دارد؛ زیرا کلید اصلی دوری از گناهان و پایداری در برنامه‌های دینی و ثابت قدم بودن در عهد‌ها و پیمان‌هاست.

در برنامه‌ریزی روزانهٔ خود، به‌خصوص در هر روز صبح، یادآوری کرامت نفس سبب می‌شود که این خصلت در ما تقویت شود و به صورت یک صفت درآید. هم‌چنین سبب می‌شود که در آن روز عهدشکنی کم‌تر شود و انجام گناه کاهش یابد.

د) انجام بخش اندیشه و تحقیق

پاسخ سؤال اول، در متن درس آمده است. میان کرامت نفس و گناه رابطهٔ معکوس برقرار است؛ یعنی، هر قدر کرامت نفس بالاتر می‌رود، گناه کمتر می‌شود؛ زیرا تا انسان حقیر نشود و خود را کوچک نکند، دست به گناه نمی‌زند، همان‌طور که هر قدر انسان خود را عزیز ببیند، تن به ذلت به گناه نمی‌سپارد.

پاسخ سؤال دوم، منفی است؛ زیرا ممکن است شرایط بیرونی، زمینه‌ساز گناه باشند، اما عامل و تصمیم‌گیرنده خود انسان است؛ زیرا در همان شرایطی که یک نفر تن به گناه می‌دهد، فرد دیگری خود را حفظ می‌کند و پاکی و تقوا پیشه می‌کند؛ بنابراین، دوری از گناه پیش از آن که به شرایط بستگی داشته باشد، به مقدار عزت نفس درونی ما و اراده و همت ما بستگی دارد. البته نباید از این گفته غافل بود که محیط‌های آلوده سبب گرایش به گناه هستند. لذا انسان با کرامت سعی می‌کند خود را از چنین محیط‌هایی دور بدارد.

پاسخ سؤال سوم، اطاعت از خداوند است. راه بهره‌مندی از عزت الهی آن است که از فرمان‌های الهی پیروی کنیم و قدم در مسیری بگذاریم که خداوند می‌پسندد.

پاسخ سؤال چهارم نیز منفی است. انسان صاحب کرامت پیمان شکنی نمی‌کند؛ زیرا کسی پیمان خود با دیگران و به‌خصوص پیمان با خدا را می‌شکند که ابتدا در خود شکسته باشد؛ یعنی، خود عالی او تسلیم خود دانی شده باشد. اما کسی که صاحب کرامت است، خود عالی خود را برتر می‌شمارد و آن را عزیز می‌دارد.

هـ) انجام بخش پیشنهاد

پیشنهاد اول، برای آن است که ببینیم کدام کلام معصوم توجه دانش‌آموزان را به خود جلب کرده است. برای این که این فعالیت، بهتر انجام شود. خوب است از میان دانش‌آموزان چند نفر انتخاب شوند که سلیقه انجام دادن کارهای هنری را دارند.

و) ارزشیابی از میزان یادگیری

- ۱- قرائت و ترجمه آیات
- ۲- بیان معنای عزت نفس و ذلت نفس
- ۳- بیان کرامت انسان در خلقت
- ۴- تبیین موارد ضرورت عزت نفس
- ۵- انجام فعالیت نمونه‌یابی
- ۶- تبیین رابطه عزت و بندگی
- ۷- انجام فعالیت ارزشیابی
- ۸- بیان نمونه‌های عزت در زندگی پیشوایان

۹- تبیین ریشه‌های عزت و ذلت در خود عالی و خود دانی

۱۰- انجام فعالیت نتیجه‌گیری

۱۱- پاسخ به سؤالات اندیشه و تحقیق

۱۲- انجام بخش پیشنهاد

۱۳- مشارکت و همکاری در تدریس

۱۴- توضیح بخش برای مطالعه

قسمت سوم : تمهیدات

الف) دانستنی‌های ضروری برای معلم

۱- سخنانی از معصومین (ع) درباره کرامت و عزت نفس

امام علی (ع) به امام حسن (ع) فرمود :

«لَا تَكُنْ عَبْدَ غَيْرِكَ وَ قَدْ جَعَلَكَ اللَّهُ حُرًّا» - هرگز بنده دیگران نباش، خداوند تو را آزاد

آفریده است.^۱

امام علی (ع) به امام حسن (ع) فرمود :

نفس خود را از هر پستی بزرگ و برتر بدار که آنچه از نفس خود بیازی عوض و جایگزین

ندارد.^۲

پیامبر اکرم (ص) :

«أُطْلِبُوا الْحَوَائِجَ بِعِزَّةِ الْأَنْفُسِ»؛ نیازهای خود را با عزت نفس طلب کنید.^۳

از امام سجاد (ع) سؤال کردند : از همه مردم ارزشمندتر کیست؟

امام فرمود : آن کس که تمام دنیا را با خود برابر نمی‌کند.^۴

۱- نهج البلاغه، نامه ۳۱

۲- نهج البلاغه، نامه ۳۱

۳- نهج الفصاحه، حدیث ۳۲۵

۴- فی رحاب ائمة اهل البيت (ع)، ج ۴، ص ۷۶

۲- تمثیلی از مولوی دربارهٔ خودِ عالی و خودِ دانی

مولوی در تمثیلی می‌گوید: شخصی، قطعه‌زمینی برای ساختن خانه تهیه کرده بود. اما به جای این که روزها خانه‌سازی را انجام دهد، شب‌ها مشغول کار می‌شد. پس از مدت‌ها که کار به پایان رسید، در یک روز روشن، تصمیم گرفت اثاثیهٔ زندگی را به خانهٔ جدید منتقل کند و زندگی راحتی را شروع نماید. وقتی به کنار ساختمان رسید، با تعجب دید که خانه را در زمین دیگری ساخته و زمین خودش خالی باقی مانده است. با هزار تأسف به گوشه‌ای نشست و به ساختمانی که می‌دانست دیگر از آنِ او نیست نگاه می‌کرد و افسوس می‌خورد. مولوی می‌گوید: خودِ دانی، آن زمین بیگانه است و آن خودِ عالی، زمینِ خود. انسانی که در پایان عمر، پس از یک عمر تلاش می‌بیند خود را باخته و چیزی به دست نیاورده، برای آن است که در زمین دیگری کار کرده است.

در زمین مردمان خانه مکن	کار خود کن کار بیگانه مکن
کیست بیگانه، تن خاکی تو	کز برای اوست غمناکی تو
تا تو تن را چرب و شیرین می‌دهی	جوهر جان را نبینی فربهی
گر میان مشک تن را جا شود	روز مردن کند او پیدا شود
مشک را برتن مزین بر دل بمال	مشک چه بود نام پاک ذوالجلال ^۱

۳- اشعاری در عزت نفس

صائب:

دست حاجت ز در ناکس و کس کوتاه کن
آخر این دست بلند تو هنرها دارد
پروین اعتصامی:

مور، هرگز به سرخوان سلیمان نرود
تا که در خانهٔ خود، برگ و نوایی دارد
مولوی:

همتی کن تا نخاری پشت خویش
وارهی از منت انگشت خویش
اقبال لاهوری:

همچو آینه مشو محو جمال دگران
از دل و دیده فروشوی خیال دگران
در جهان بال و پر خویش گشودن آموز
که پریدن توان با پرو بال دگران

۱- مثنوی، دفتر دوم

سعدی :

به دست آهن تفته کردن خمیر
به از دست بر سینه، پیش امیر
مولوی :

ای همه دریا، چه خواهی کردم
ای مه تابان چه خواهی کرد گرد
توخوشی و خوب و کان هر فوشی
تاج کرمناست بفرق سرت
جوهر است انسان و چرخ او را عرض
علم جویی از کتب های فسوس
ای غلامت عقل و تدبیرات و هوش
خدمت بر جمله هستی مفترض
بحر علمی در غمی پنهان شده
می چه باشد یا جماع و یا سماع
آفتاب از ذره کی شد وام خواه

وی همه هستی چه می جویی عدم
ای که خور در پیش رویت روی زرد
تو چرا خود منت باده کشی
طوق اعطیناک آویز برت
جمله فرع و سایه اند و تو غرض
ذوق جویی تو زحلوی سبوس
چون چینی خویش را ارزان فروش؟
جوهری چون مزد خواهد از عرض؟
در سه گز تن عالمی پنهان شده
تا تو جویی زان نشاط و انتفاع؟
زُهره ای از خمره کی شد جام خواه؟

۴- سخنانی از بزرگان درباره عزت نفس

گوته، شاعر شهیر آلمانی :

اگر ثروتمند نیستی، مهم نیست؛ بسیاری از مردم ثروتمند نیستند.
اگر سالم نیستی، هستند افرادی که با معلولیت و بیماری نیز خوب زندگی می کنند.
اگر زیبا نیستی، برخورد درست با زشتی نیز وجود دارد.
اگر جوان نیستی، همه با پیری مواجه خواهند شد.
اگر تحصیلات عالی نداری، با کمی سواد هم می توان زندگی کرد.
اگر قدرت و مقام نداری، مشاغل متعلق به تعداد معدودی از آدم هاست.
اما اگر عزت نفس نداری، متأسف باش چون هیچ نداری!

ب) منابع

- ۱- پیل وینست؛ ترجمه: وجیهه آذری؛ معجزه اراده (برای دانش آموز)
- ۲- جوادی آملی، عبدالله؛ کرامت در قرآن، رجاء (برای معلم و دانش آموز)
- ۳- حسینی تهرانی، علی اصغر، در کوچه باغ آسمان، گنج معرفت (برای دانش آموز)
- ۴- رودگر، محمدجواد، جوان؛ کانون اندیشه جوان (برای دانش آموز)
- ۵- حسینی همدانی، احمد؛ جوانی یا قله زندگی از دیدگاه معصومین، نشر شاهد (برای دانش آموز)
- ۶- زاهدی، تورج، خانه پریان، نیستان (برای دانش آموز)
- ۷- سبحانی، جعفر؛ رمز پیروزی مردان بزرگ (برای معلم و دانش آموز)
- ۸- شجاعی، محمد؛ کمالات وجودی انسان، کانون اندیشه جوان (برای معلم و دانش آموز)
- ۹- صانعی پور، محمود؛ سنجش کرامت انسان، کانون اندیشه جوان (برای معلم و دانش آموز)
- ۱۰- لیندن فیلد، گیل؛ ترجمه: اصغری پور؛ اعتماد به نفس برتر، انتشارات جوانه رشد (برای معلم)
- ۱۱- لیندن فیلد، گیل؛ ترجمه: لاله دهقانی؛ چگونه خود را باور کنیم، انتشارات جوانه رشد (برای معلم)
- ۱۲- مهریزی، مهدی؛ تقویم عبادی، سازمان تبلیغات اسلامی (برای دانش آموز و معلم)
- ۱۳- محدثی، جواد؛ چشم دل، سازمان تبلیغات اسلامی (برای دانش آموز)
- ۱۴- محدثی، جواد؛ روش ها (برای دانش آموز)
- ۱۵- مطهری، مرتضی؛ هدف زندگی، انتشارات صدرا (برای معلم و دانش آموز)
- ۱۶- مطهری، مرتضی؛ تعلیم و تربیت در اسلام، انتشارات صدرا (برای معلم)
- ۱۷- مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، خودباختگی و خودباوری از دیدگاه امام خمینی (برای معلم و دانش آموز)
- ۱۸- صد راه، داستان جوانی امیرالمؤمنین امام علی (ع)، انتشارات سروش (برای دانش آموز)

مرحله سوم: در مسیر

مرحله سوم، مرحله برنامه‌ریزی است. در سال اول دانش‌آموزان آموخته‌اند که برنامه‌ریزی باید در پنج بخش صورت بگیرد.

۱- در ارتباط با خدا؛ مانند نماز، دعا و بسیاری از عبادات دیگر.

۲- در ارتباط با خود؛ مانند مطالعه، ورزش و بهداشت فردی.

۳- در ارتباط با خانواده؛ مانند محبت به پدر و مادر و اطاعت از آنها.

۴- در ارتباط با جامعه؛ مانند امر به معروف و نهی از منکر، دوستی با دوستان خدا و دشمنی با دشمنان خدا.

۵- در ارتباط با دیگر مخلوقات، مانند حفظ محیط زیست.

البته بیشتر برنامه‌ها با بیش از یک بخش ارتباط دارند که حجاب از این قبیل است. و به رابطه انسان با خود مربوط می‌شود؛ چون عزت نفس و عفاف او را حفظ می‌کند. و نیز به رابطه انسان با دیگران مربوط است؛ چون سبب حفظ جامعه از فساد می‌شود.

هر چهار برنامه از جهت نیت می‌توانند در رابطه با خدا باشد، اگر انجام‌دهنده، کارهای خود را با نیت عبادت و اطاعت از خدا انجام دهد. این مربوط به نیت است. اما خود آن کار جزء یکی از آن پنج گروه به حساب آید.

این برنامه‌ریزی هم شامل اخلاق می‌شود و هم احکام؛ یعنی گام‌های به سوی کمال گاهی مربوط به اعمال جوانحی و درونی (اخلاقی) است و گاهی مربوط به اعمال جوارحی و بیرونی (احکام) است. زندگی ما راهی برای رفتن و مسیری برای پیمودن است. هر برنامه، گامی است که برداشته

می‌شود و آدمی را یک قدم به قله کمال نزدیک می‌کند. پس از تصمیم‌گیری مجدد برای برداشتن گام‌های محکم‌تر به سوی خدا و تجدید عهد با خدا، گام‌های دیگری برای برداشتن پیشنهاد می‌شود. برنامه‌هایی در سال اول و برنامه‌هایی در سال دوم پیشنهاد شد. اکنون که دانش‌آموزان به سال سوم متوسطه رسیده‌اند و برخی از آن‌ها با گرفتن دیپلم فارغ‌التحصیل می‌شوند و وارد کار و زندگی می‌گردند، لازم است درباره یک برنامه که جایگاه بسیار مهمی در زندگی دارد، آموزش ببینند.

از مشکلات گروه زیادی از جوانان برخورد ناآگاهانه و سطحی با برنامه ازدواج و تشکیل خانواده است. برای کاستن از این مشکل، باید در برنامه‌های آموزشی فرصتی برای آموزش فراهم شود و دانش‌آموزان با ابعاد و جنبه‌های مختلف زندگی خانوادگی آشنا گردند و از هم‌اکنون برای ازدواج، برنامه‌ریزی کنند.

برنامه‌ریزی از قبل و تلاش برای رسیدن به کسب آمادگی، بسیاری از مشکلات فعلی خانواده‌ها را از بین می‌برد یا به حداقل می‌رساند؛ بنابراین آمادگی برای ازدواج فقط به چند ماه قبل از ازدواج محدود نمی‌شود، بلکه به سال‌های قبل به خصوص به سال‌های اخیر تحصیل هم مربوط می‌شود.

این را هم توجه داریم که همان‌گونه که برنامه‌ریزی برای انجام دادن صحیح نماز مربوط به دین است، برنامه‌ریزی برای ازدواج صحیح نیز عملی کاملاً دینی و از مراتب دینداری است. این است که مرحله سوم کتاب به آمادگی برای تشکیل خانواده اختصاص یافته و برنامه‌های دیگری در این بخش نیامده است.

البته همواره باید به دانش‌آموزان تذکر داد که برنامه‌های زندگی دینی به برنامه‌هایی که در این سه سال عرضه شده‌اند، منحصر نمی‌شود؛ زیرا کتاب‌های درسی ظرفیت همه برنامه‌ها را ندارد و زمان آموزشی نیز امکان تشریح برنامه‌های دیگر را نمی‌دهد.

خوب است قبل از ورود به درس چهاردهم، پنج بخش مربوط به برنامه‌ریزی را روی تخته بنویسیم و از دانش‌آموزان بخواهیم که قدم‌ها و برنامه‌های مربوط به هر بخش را که در سال‌های قبل آموخته‌اند، نام ببرند.

آمادگی برای تشکیل خانواده، بیشتر مربوط به بخش رابطه با دیگران می‌شود؛ زیرا خانواده اولین کانون زندگی جمعی است. بخشی از این آمادگی هم به رابطه با خود و آثاری که بر فرد می‌گذارد، مربوط می‌شود.

زمینه‌های پیوند مقدس

قسمت اول: کلیات

الف) اهداف

- ۱- هدف کلی: آشنایی با زمینه‌های تشکیل خانواده و آمادگی برای ازدواج
- ۲- اهداف آموزشی:
 - تبیین دیدگاه اسلام نسبت به زن و مرد
 - توجه به ضرورت آماده شدن برای ازدواج
 - شناخت اهداف ازدواج و تشکیل خانواده

ب) پیش‌دانسته‌ها

مباحث مربوط به انسان‌شناسی که در کتاب‌های دین و زندگی (۱) و (۲) آمد، از پیش‌دانسته‌های این درس است. به همین جهت، درس‌های اول، دوم، سوم و چهارم کتاب اول که مربوط به گرایش‌ها، دل‌بستگی‌ها، بی‌نهایت‌طلبی، تنوع درخواست‌ها و گرایش‌ها و برترین کمال انسانی است و همچنین درس‌های سوم و چهارم کتاب دوم که درباره ارزش‌های وجودی انسان و عوامل سقوط او هستند، از پیش‌دانسته‌های این درس محسوب می‌شوند و به فهم این درس کمک می‌کنند. درس‌های ۱۲ و ۱۳ که درباره عفاف و آراستگی و حجاب است نیز از پیش‌دانسته‌های این درس محسوب می‌شوند. درس اول کتاب دین و زندگی (۳) نیز که درباره نیازهای بنیادین، فطری و مشترک میان انسان‌ها، اعم از زن و مرد، و نحوه پاسخ‌گویی به آن‌هاست، به این درس کمک می‌کند؛ زیرا در همه این درس‌ها، انسان بِمَا هُوَ انسان مورد نظر است و تفاوتی میان زن و مرد نیست.

دبیران محترم می‌توانند با یادآوری آن مباحث، نشان دهند که اشتراک زن و مرد در انسانیت تا چه اندازه عمیق و بنیادی و وسیع و گسترده است.

ج) اصطلاحات علمی درس

۱- خانواده؛ به عنوان یک نهاد اجتماعی طبیعی که با ازدواج و پیوند زن و مرد شکل می گیرد.

۲- ویژگی های فطری؛ این ویژگی ها در درس های اول و دوم توضیح داده شده است.

۳- زوجیت؛ دو شاخه از یک نوع که همدیگر را تکمیل می کنند. مانند زن و مرد که از نوع انسان هستند و خداوند آنان را به گونه ای آفریده که در زندگی مشترک و باهم بودن، نیازهای مختلف آن ها برطرف می شود.

۴- نیاز جنسی؛ نیازی که پس از بلوغ، نسبت به جنس مخالف پیدا می شود.

۵- نیازهای روحی؛ نیازهایی که با بلوغ عقلی در مرد و زن ظهور می کنند.

۶- ازدواج؛ پیوندی شرعی که دارای مقررات خاص است و سبب تشکیل خانواده می شود.

د) ارتباط با درس قبل

این درس با مرحله دوم ارتباط دارد. در مرحله دوم، دانش آموز یاد می گیرد که در برنامه ریزی دینی، چگونه در عزم ها و تصمیم های خود پایدارتر باشد تا دچار عهدشکنی و گسستن پیمان ها نشود. این درس، آغاز آموزش یک برنامه ریزی مهم یعنی آمادگی برای تشکیل خانواده است. مقدمه ای است برای ورود به مباحث مربوط به خانواده تا دانش آموز در پایان درس شانزدهم تصمیم بگیرد که از هم اکنون خود را برای تشکیل خانواده آماده کند.

هـ) محورهای اصلی درس

۱- زن و مرد در ویژگی های انسانی و کمالات انسانی مشترک اند و خداوند، هر دو را آفریده تا به ایمان و عمل صالح به تقرب الهی نائل شوند.

۲- زن و مرد، زوج یکدیگرند. یعنی در زندگی مشترک و در خانواده همدیگر را تکمیل می کنند.

۳- تشکیل خانواده و ازدواج نیازمند کسب آمادگی های قبلی است که هر دختر و پسر باید با برنامه ریزی به این آمادگی برسد.

۴- چهار هدف مهم برای ازدواج و تشکیل خانواده هست که توجه و برنامه ریزی برای رسیدن به این چهار هدف سبب دوام و استحکام خانواده می شود.

قسمت دوم : سازماندهی فعالیت‌های یاددهی – یادگیری

الف) ارزشیابی از درس قبل

دبیر، در ابتدای تدریس، از درس گذشته می‌پرسد و از دانش‌آموزان ارزشیابی می‌کند.

ب) آماده‌سازی و ایجاد انگیزه

با توجه به این‌که موضوع این درس و دو درس بعد، از موضوع‌هایی است که به‌طور طبیعی برای دانش‌آموزان جاذبه دارد و انگیزه وارد شدن به آن را دارند؛ مهم این است که بدانند دبیر به مسائلی که آن‌ها در این درس دارند، توجه می‌کند. بنابراین ورود ما به این بحث باید به‌گونه‌ای باشد که به دانش‌آموزان اعتماد لازم را ببخشد. به همین جهت هر دبیری می‌تواند از زاویه‌ای خاص و باگشودن پنجره‌ای، از آن زاویه و از آن پنجره وارد شود و آن اعتماد را به جمع دانش‌آموزان بدهد.

ج) اجزای تدریس

در تدریس این درس، اجزای زیر باید گنجانده شود :

ردیف	اجزای تدریس
۱	قرائت و ترجمه آیات
۲	بحث درباره شخصیت انسانی زن و مرد
۳	انجام فعالیت پیام آیات (۱)
۴	تبیین مفهوم زوجیت و مکمل بودن زن و مرد
۵	انجام فعالیت بررسی
۶	تبیین برنامه‌های آمادگی برای ازدواج
۷	تبیین ضرورت عفاف در دوره تجرد
۸	انجام فعالیت ارزیابی
۹	تبیین اهداف ازدواج
۱۰	انجام فعالیت پیام آیات (۲)
۱۱	انجام فعالیت پیام آیات (۳)
۱۲	انجام فعالیت پیام آیات (۴)
۱۳	توضیح قسمت‌های برای مطالعه

۱- قرائت و ترجمه آیات

قرائت و ترجمه مجموعه آیات درس، در ابتدا انجام می‌شود. ممکن است دانش‌آموزی سؤال کند که چرا در آیه ۳۵ سوره احزاب اسامی مذکر مقدم بر مؤنث آمده است و چرا در پایان آیه که می‌خواهد پاداش همه را بیان کند، ضمیر «لَهُمْ» که مذکر است، انتخاب شده است.

در پاسخ این سؤال می‌گوییم که آیات قرآن کریم چون به زبان عربی نازل شده، تابع زبان عربی است و اگر به زبان دیگری نازل می‌شد، تابع آن زبان بود. این تابعیت هم بدان جهت است که مفاهمه درست انجام بگیرد. اگر کسی قواعدی را که مردم با آن آشنا هستند، نادیده بگیرد و قاعده‌ای خاص خود ایجاد کند، دیگران را به اشتباه می‌اندازد و سبب بدفهمی می‌شود. به همین جهت، قرآن کریم از همان قواعد زبان عربی استفاده کرده است. در زبان عربی، درجایی که اسامی مردان و زنان به کار می‌رود و تأکید هم بر هیچ کدام نیست، معمولاً اسامی مذکر مقدم بر اسامی مؤنث قرار می‌گیرد. البته اگر تأکید خاصی بر اسم مؤنث باشد، می‌توان آن را مقدم قرار داد. همچنین، در جایی که جمع زنان و مردان مورد نظر است، از ضمیر مذکر استفاده می‌شود. مثلاً، ضمیر «هم» در آیه ۳۵ سوره احزاب شامل مجموعه زنان و مردان می‌شود.

برخی نکات قابل ذکر در ترجمه عبارات به شرح زیر است:

۱- همان طور که ملاحظه می‌کنید، در آیه ۳۵ سوره احزاب تعداد زیادی اسم فاعل به صورت جمع مذکر و مؤنث سالم آمده است. برخی از آن‌ها اسم فاعل ثلاثی مجردند، مانند: صادق، خاشع، حافظ و ذاکر، و برخی نیز از باب‌های ثلاثی مزید، مانند مُسْلِم، مؤمن، مُبِصِّدُق. در صورت نیاز و با صلاحدید، می‌توان به این موضوع به‌طور مختصر اشاره کرد. توجه به ساخت «صیغه» کلمات، دانش‌آموزان را در معنا کردن آن‌ها کمک می‌کند.

۲- «وَ» در عبارت «وَ هُوَ مُؤْمِنٌ» در آیه ۹۷ سوره نحل، واو حالیه است و عبارت چنین معنا می‌شود: درحالی که او مؤمن است.

۳- عبارت «لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ» در آیه ۲۱ سوره روم به صورت «برای قومی که اندیشه می‌کنند» معنا می‌شود. به حرف «که» در ترجمه چنین ترکیب‌هایی توجه شود.

۲- بحث درباره شخصیت انسانی زن و مرد

در این بحث، دبیر با استفاده از معلومات قبلی دانش‌آموزان به تبیین یکسانی شخصیت زن و مرد می‌پردازد. همان‌طور که گفته شد، آن‌چه به عنوان ویژگی انسان گفته می‌شود، هم برای زن است و هم برای مرد، مانند:

قدرت تفکر و تعقل، اختیار، بی‌نهایت طلبی، تقرب الی‌الله به عنوان بالاترین هدف انسان، خواست‌های متنوع، گرایش‌های متعالی (گرایش به حقیقت، گرایش به پرستش، گرایش به زیبایی و گرایش به خیر اخلاقی)، ترکیب وجود انسان از روح و جسم، نفس لواحه، نفس اماره، مجازات اخروی، پاداش اخروی و ...

۳- انجام فعالیت پیام آیات (۱)

در این فعالیت، دانش‌آموزان به تدریس آیات می‌پردازند تا پیام‌هایی را که نشان‌دهنده یکسانی مقام و منزلت زن و مرد است را استخراج کنند.

از آیه ۳۵ سوره احزاب درمی‌یابیم که زن و مرد از جهت عمل صالح و پاداش آن، در پیشگاه خداوند یکسان هستند.

از آیات ۲۱ سوره روم و ۷۲ سوره نحل به دست می‌آوریم که زن و مرد در خلقت یکسان هستند. زیرا در این آیات آمده که زوج‌های شما از خود شما هستند نه موجودی بیگانه از شما.

۴- تبیین مفهوم زوجیت و مکمل بودن

توضیح این دو کلمه به دانش‌آموز کمک می‌کند تا تفاوت نقش زن و مرد در خانواده را به درستی درک کند. زیرا اگر زن و مرد زوج و مکمل یکدیگرند، یعنی هر کدام می‌تواند نقشی ایفا کند که دیگری نمی‌تواند و همین امر سبب می‌شود که وقتی در کنار یکدیگر باشند، همدیگر را تکمیل کنند.

موضوع تفاوت نقش‌های مرد و زن در خانواده و به تبع آن در اجتماع از مهم‌ترین موضوعاتی است که نیازمند توجه جدی دبیران محترم و اطلاع دقیق از دیدگاه اسلام می‌باشد. نقش متفاوت زن و مرد به عنوان همسر یکدیگر و انتظاراتی که مرد از زن دارد و زن از مرد دارد و نیز تفاوت نقش «مادری» با «پدری» سبب تکالیفی متفاوت برای زن و مرد می‌شود. شایسته است همکاران گرامی کتاب «نظام حقوق زن» از استاد شهید مطهری را به خوبی مطالعه کنند.

یکی از مهم‌ترین بحران‌های عصر جدید، نادیده گرفتن تفاوت نقش‌های خانوادگی و اجتماعی زن و مرد تحت عنوان مساوات می‌باشد که شهید مطهری از آن، به «مشابه‌سازی» یاد می‌کند.

۵- انجام فعالیت بررسی

این فعالیت، به منظور توجه دادن بیشتر دانش‌آموزان به کسب آگاهی و شناخت و به دست آوردن آمادگی لازم برای ازدواج است.

این فعالیت، واگراست و جواب یکسانی ندارد.

۶- تبیین برنامه‌های آمادگی برای ازدواج

درست است که بیشتر دانش‌آموزان در شرایط ازدواج کردن نیستند، اما همه وارد مرحله بلوغ شده‌اند و نیاز جنسی در آن‌ها وجود دارد. لذا این دانش‌آموزان باید بدانند که تا رسیدن به ازدواج چگونه خود را کنترل کنند و هم بدانند که چه چیزهایی را برای ازدواج بیاموزند. برنامه‌هایی که در کتاب ارائه شده، برای هر دو جهت است. و اگر دانش‌آموزی این برنامه‌ها را در زندگی پیاده کند، هم عفیف و پاکدامن باقی می‌ماند و هم آمادگی لازم برای زندگی خانوادگی را به‌دست می‌آورد.

۷- تبیین ضرورت عفاف در دورهٔ مجرد

عفاف در دورهٔ مجرد، یکی از برنامه‌های آمادگی برای ازدواج است. زیرا هر جوانی باید با سلامت اخلاقی و معنوی وارد زندگی مشترک شود و هر قدر این سلامت اخلاقی بالاتر باشد، ثمرات آن در خانواده بیشتر نمایان می‌شود و هر قدر به این سلامت آسیب رسیده باشد، زیان‌های آن در خانواده و تربیت فرزندان آشکارتر می‌گردد. در کتاب درسی، برای حفظ عفاف در دورهٔ مجرد، پانزده برنامه پیشنهاد شده است. ما می‌توانیم برنامه‌های دیگری را هم به این موارد اضافه کنیم و دانش‌آموزان را تشویق کنیم که این برنامه‌ها را در زندگی خود بیان کنند تا با موفقیت کامل از دورهٔ مجرد گذر نمایند.

۸- انجام فعالیت ارزیابی

این فعالیت برای آن است که دانش‌آموزان با دقت بیشتر پانزده برنامه را مرور کنند و آن برنامه‌هایی را که مهم‌تر تشخیص می‌دهند یا مناسبت بیشتری با زندگی آنان دارد، انتخاب نمایند. این فعالیت، واگراست و نیازی به یکسان‌سازی پاسخ‌ها ندارد. البته بسیار ضروری است که دبیر از دلیل انتخاب دانش‌آموزان سؤال کند و این دلایل را به بحث و گفت‌وگو بگذارد تا سبب درک عمیق‌تر دانش‌آموزان گردد.

۹- تبیین اهداف ازدواج

تبیین اهداف ازدواج کمک زیادی به دانش‌آموزان می‌کند که از هم‌اکنون خود را برای چه چیزهایی آماده کنند. مثلاً اگر یکی از اهداف ازدواج، تربیت فرزند است، آنان باید از هم‌اکنون مطالعات خود را در این باره شروع کنند تا وقتی بچه‌دار شدند بتوانند به درستی عمل نمایند. البته لازم است دبیر توضیح دهد که اهداف ازدواج دارای زمینه‌های طبیعی در درون ماست یعنی خداوند ما را به گونه‌ای آفریده که باید در ازدواج خود، چنین اهدافی داشته باشیم. در این جا باید به سه نکته توجه کرد :

الف) کلمه «طبیعی» که در عنوان آمده، به معنی مادی نیست. بلکه به معنای آن است که زمینه تشکیل خانواده در طبیعت و نهاد زن و مرد قرار داده شده و این یک امر قراردادی نیست بلکه طبیعت زن و مرد و زندگی انسانی به گونه‌ای است که آن دو را به سمت تشکیل خانواده می‌کشد. ذکر این زمینه‌های طبیعی و توجه دادن دانش‌آموزان به آن‌ها، این تأثیر را دارد که نگاه آنان به خانواده عمیق‌تر می‌شود و در هنگام تصمیم‌گیری برای ازدواج و تعیین هدف‌های ازدواج به این زمینه‌ها توجه می‌کنند.

علاوه بر این، کلمه «طبیعی» بیانگر آن است که اگر جامعه‌ای به این زمینه‌ها توجه نکند و آن‌ها را نادیده بگیرد، به تدریج درگیر آسیب‌های آن خواهد شد. اگر در جامعه‌ای، خانواده کانون رفع نیاز جنسی نباشد، آرامش از طریق زندگی زناشویی به دست نیاید، خانواده محیط آماده و شایسته‌ای برای رشد فرزندان نباشد، و پیوند خانوادگی، فرصت مناسبی را برای کسب فضایل اخلاقی و دوری از گناهان در اختیار افراد قرار ندهد و همه این امور بیرون از خانواده تأمین شود، اولاً چنین جایگزینی در بیرون خانواده پیدا نخواهد شد و علاوه بر آن جامعه دچار بحران‌های جدی اخلاقی و روانی می‌شود.

ب) پاورقی صفحه ۱۸۵ که برگرفته از آثار استاد شهید مطهری است، حاوی یک نکته هشداردهنده برای دختران است که لازم است دیران مدارس دخترانه با دقت و ظرافت در کلاس طرح کنند تا زمینه برخی انحراف‌های دختران گرفته شود. پسران در سال‌های اولیه بلوغ به طور شدیدی تحت تأثیر غرایز جنسی خود هستند و گروهی از آن‌ها که به دنبال ارتباط با دختران می‌روند، ناخودآگاه به این غریزه خود پاسخ می‌دهند. آنان معمولاً انگیزه جدی برای ازدواج ندارند، گرچه آن را بر زبان جاری می‌کنند. به همین جهت هم تنوع طلب‌اند و از این دختر به سراغ دختر دیگر می‌روند و یا هم زمان با چند دختر ارتباط دارند. اما بیشتر دخترهایی که دنبال این گونه دوستی‌ها و روابط می‌روند خواهان دوام دوستی و ارتباط حتی تا زمان ازدواج هستند و تصویر همسر آینده خود را در دوست پسر می‌بینند. در این جاست که معمولاً تنوع‌طلبی پسر سبب بریدن از این دختر و رفتن به سوی دختر دیگر می‌شود و آنچه برای دختر می‌ماند، شکست در برقراری ارتباط و بدنامی در میان همسالان و یا روی آوردن به یک رقابت بسیار خطرناک با این گونه پسران است. این است که برخی از این گونه دخترها به دنبال چند دوست پسر یا جدایی از این پسر و رفتن به سوی پسر دیگری.

هشدار ما به دختران باید این باشد که فریب دوستی‌های موقت پسران و وعده‌های شیرین آنان را نخورند. به خصوص که در این گونه دوستی‌ها و جدایی‌ها کسی که بیشتر آسیب می‌بیند، دختر است. ج) آرامش و سکونت یک امتیاز مهم برای زن است. گرچه ایجاد آرامش مسئولیت مشترک

زن و مرد است، توانمندی زن در این مورد بیش از مرد است. گاهی برخی از دختران یا حتی خانم‌ها می‌گویند مگر فقط مرد نیازمند آرامش است؟ مگر زن‌ها به آرامش نیاز ندارند؟ مگر زن‌ها باید ابزار آرامش مردها باشند؟ چنین نگاهی به مسئله ناشی از حاکمیت دیدگاه رقابتی این افراد است. اما دیدگاهی که به رابطه تکمیلی زن و مرد می‌انجامد، این ویژگی برتر زن را به عنوان یک امتیاز می‌بیند که مرد بدان نیازمند و محتاج است و زن در موقعیتی است که می‌تواند این نیاز را برطرف کند و به استحکام و رشد خانواده کمک نماید.

روشن است که زن نیز نیاز به آرامش دارد و بر مرد واجب است که آرامش او را تأمین کند و در صورت کوتاهی، در پیشگاه خداوند گناهکار است. وقتی صحبت بر سر توانمندی‌های خلقی است، توانایی زن در ایجاد محیط گرم و آرامش‌بخش در خانه بیش‌تر است. توجه: در مواردی از این قبیل که می‌گوییم قدرت آرامش‌بخشی زن بیش‌تر است، مقصود اکثریت زنان نسبت به اکثریت مردان است. این گونه خصلت‌ها، در افراد مختلف شدت و ضعف دارد. چه بسا زنی که در این ویژگی به نسبت زن‌های دیگر ضعیف‌تر باشد و چه بسا مردی که در این ویژگی نسبت به مردهای دیگر قوی‌تر باشد و در نتیجه نسبت به برخی از زنان هم قوی‌تر باشد؛ به‌خصوص که این خصلت‌ها، تحت تأثیر عوامل تربیتی شدیدتر یا ضعیف‌تر می‌شوند.

۱۰- انجام فعالیت پیام آیات (۲)

دانش‌آموزان در آیات ابتدای درس تدبیر می‌کنند تا به دو سؤال طرح شده پاسخ دهند. پاسخ سؤال اول از آیه ۲۱ سوره روم به‌دست می‌آید که می‌فرماید: از نشانه‌های خداوند آن است که از خودتان همسرانی برای شما خلق کرد که مایه آرامش شماست. پاسخ سؤال دوم هم از آیه ۲۱ سوره روم استخراج می‌شود که دو ویژگی «مودت» و «رحمت» را نام می‌برد.

۱۱- انجام فعالیت پیام آیات (۳)

دانش‌آموزان با تدبیر در آیات، آیه مربوط به هدف سوم را مشخص می‌کنند. در آیه ۷۲ سوره نحل می‌خوانیم: خداوند از خود شما برایتان همسرانی قرار داد و برای شما از این همسران فرزندان و نواده‌ها قرار داد.

۱۲- انجام فعالیت پیام آیات (۴)

در این فعالیت، دانش‌آموزان آیه مربوط به هدف چهارم را مشخص می‌کنند. آیه ۲۱ سوره روم

به دو ویژگی مودّت و رحمت اشاره می‌کند که مربوط به هدف چهارم است.

۱۳- توضیح قسمت‌های برای مطالعه

در این درس دو «برای مطالعه» آمده است. در «برای مطالعه» اوّل دیدگاه تورات در عدم یکسانی زن و مرد در خلقت توضیح داده شده تا دانش‌آموزان دریابند که متن کتاب مقدس مسیحیان و یهودیان نظر غیرعقلانه‌ای دربارهٔ انسان دارد.

«برای مطالعه» دوم، توجه دادن دانش‌آموزان به اهمیت خانواده در اسلام و تربیت فرزندان در کانون گرم خانواده و نیز توجه دادن آن‌ها به مشکلات فرهنگی و اجتماعی خانواده در عصر حاضر است. خوب است که نکات مهم این قسمت‌های «برای مطالعه» توسط دبیر یا یکی از دانش‌آموزان توضیح داده شود.

د) انجام بخش تحقیق و اندیشه

در پاسخ به سؤال اوّل، باید به زمینه‌های طبیعی تشکیل خانواده توجه کنیم. اگر در تشکیل خانواده به این زمینه‌ها توجه کنیم، خانواده عامل گسترش مهربانی و دوستی می‌شود؛ یعنی اگر خانواده عامل آرامش باشد، فرزندان در کانون خانواده رشد کنند و تربیت شوند و خانواده محل رشد فضایل اخلاقی باشد و نیز اگر نیاز جنسی در رابطهٔ زناشویی برآورده شود، خانواده کانون مهر و عامل گسترش مهربانی می‌شود. علاوه بر این، باید به خانوادهٔ گسترده هم توجه کرد. و میان خویشان ارتباط برقرار ساخت تا مهربانی توسعه یابد.

در پاسخ به سؤال دوّم، می‌توان به نمونه‌های زیر اشاره کرد. کسی که خانواده را محل رفع نیاز جنسی می‌بیند، با دیگران رابطهٔ نامشروع برقرار نمی‌کند، در جلسات فساد شرکت نمی‌کند، تلاش می‌کند دخترانی را که به دام می‌افتند هدایت کند و ...

کسی که خانواده را محل تربیت فرزند می‌داند، شغلش را به گونه‌ای انتخاب می‌کند که بتواند به تربیت فرزند رسیدگی کند. اگر مرد خانواده است، می‌کوشد به موقع به منزل بیاید و رابطه‌اش را با فرزندان حفظ کند. اگر زن خانواده است، می‌کوشد وظیفهٔ شیردادن را خودش انجام دهد، در سنین کودکی، فرزند را از خود دور نمی‌کند تا از آغوش او در طول روز بهره‌مند شود و طعم محبت را بچشد و متعادل رشد کند و ...

در پاسخ به سؤال سوم می‌گوییم بدان جهت خانواده یک نهاد طبیعی است که زمینه‌های تشکیل آن در طبیعت و نهاد آدمی قرار داده شده است. ساختمان روحی و جسمی زن و مرد و رشد و کمال

هریک و نیز فرزندان با تشکیل خانواده هماهنگی دارد.

هـ) انجام بخش پیشنهاد

پیشنهادهای که در این جا مطرح شده، پیشنهاد درباره موضوعی است که به دلیل گسترش زندگی جدید در حال فراموشی است. امروزه خانواده گسترده و ارتباط خویشاوندی در حال کم رنگ شدن است. بنابراین، خوب است که معلم، یک گروه را مأمور کند که در این باره فکر کنند و پیشنهادهای خود را عرضه کنند؛ پیشنهادهایی از این قبیل:

- ۱- تشکیل جلسات علمی مشترک
- ۲- برگزاری مراسم جشن یا سوگواری ائمه به صورت خانوادگی با حضور خویشان
- ۳- رسیدگی به امور خویشاوندان فقیر و نیازمند
- ۴- سفرهای زیارتی و گردش های دسته جمعی و ...

و) ارزشیابی از میزان یادگیری

در این درس، موارد زیر باید در ارزشیابی مورد نظر باشد:

- ۱- قرائت و ترجمه آیات
- ۲- تبیین اشتراک زن و مرد در ویژگی های انسانی
- ۳- انجام فعالیت پیام آیات (۱)
- ۴- تبیین نقش مکمل زن و مرد و مفهوم زوجیت
- ۵- انجام فعالیت بررسی
- ۶- ذکر مهم ترین برنامه ها برای آمادگی ازدواج
- ۷- تبیین ضرورت تقویت عفاف و پاکدامنی در دوره تجرد
- ۸- ذکر راه ها و اقدامات حفظ پاکدامنی در دوره تجرد
- ۹- انجام فعالیت ارزیابی
- ۱۰- تبیین ضرورت تعیین اهداف ازدواج برای کسب آمادگی
- ۱۱- توضیح اهداف ازدواج و تشکیل خانواده
- ۱۲- انجام فعالیت پیام آیات (۲)
- ۱۳- انجام فعالیت پیام آیات (۳)

- ۱۴- انجام فعالیت پیام آیات (۴)
- ۱۵- توضیح قسمت‌های برای مطالعه
- ۱۶- پاسخ به سؤال‌های بخش تحقیق و اندیشه
- ۱۷- انجام بخش پیشنهاد
- ۱۸- همکاری و مشارکت در انجام فعالیت‌ها
- ۱۹- نظم و زیبایی دفتر کار

قسمت سوم : تمهیدات

الف) دانستنی‌های ضروری موردنیاز دبیر

۱- زمینه‌های طبیعی ازدواج (زوجیت زن و مرد)

— قرآن کریم می‌فرماید: **وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ** (ذاریات، ۴۹)
و نیز می‌فرماید:

سُبْحَانَ الَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا مِمَّا تُثْبِتُ الْأَرْضَ وَمِنْ أَنْفُسِهِمْ وَمِمَّا لَا يَعْلَمُونَ (یس، ۳۶)
— مولوی:

حکمت حق در قضا و در قدر	کرده ما را عاشقان یکدگر
جمله اجزاء جهان زان حکم پیش	جُفت، جُفت و عاشقان جفت خویش
حق ز هر جنسی چو زوجین آفرید	پس نتایج شد ز جمعیت پدید
هر کسی را جفت کرده عدل حق	پیل را با پیل و بق را جنس بق ^۱
	(مثنوی، دفتر ششم)

۲- تشویق پیشوایان به ازدواج

پیامبر اکرم (ص): «آن کس که آیین و مذهبِ همگام با فطرت مرا دوست دارد، باید نسبت به سنت

۱- بق: بشه، ساس

من پای‌بند باشد؛ یکی از سنت‌های من ازدواج است.»^۱
هم‌چنین می‌فرماید: «هرکس ازدواج کند، نصف دین خود را حفظ کرده، از خدا بترسد در [مورد حفظ] نصف دیگرش.»^۲

۳- تشویق به تحکیم خانواده گسترده (صله رحم)

خانواده گسترده، خویشان و بستگان را دربر می‌گیرد. تحکیم خانواده گسترده در روایات با تعبیر صله رحم یاد شده است. مفسرین در تفسیر آیه ۷۲ سوره نحل، ذیل کلمه «حَفَدَةً» گفته‌اند که این تعبیر دلالت بر توجه به خانواده گسترده دارد؛ زیرا حفده وقتی معنا دارد که عروس و داماد وارد خانواده شوند و به تبع آن عمه، عمو، خاله و دایی پیدا شود و به تبع این خویشی، پسرعمو، پسرعمه، دخترعمو، دخترعمه، پسرخاله، دخترخاله، پسر دایی و دختر دایی مطرح گردد. اگر خانواده‌ها مودت و دوستی به همه خویشان را به فرزندان آموزش دهند، خصلت‌های انسانی در یک رابطه خویشاوندی و خانواده گسترده، عملاً تمرین می‌شود و جزء اخلاق فرزندان می‌گردد. هم‌دردی، یاری دادن یک‌دیگر، خوش‌رویی و خوش‌خلقی، احترام به بزرگ‌ترها، قدرت مشورت، توانایی معاشرت سالم، توانایی همکاری، احسان و بخشش، گذشت و فداکاری و بسیاری از فضایل دیگر از این طریق، قابل تمرین و آموزش است.

البته این یک القای نادرست است که برخی می‌خواهند به فرزندان، القا کنند که سست شدن رابطه خویشاوند یک امر طبیعی و ناشی از گسترش شهرهاست. خیر، چنین نیست. این مسئله ناشی از نوع نگاه انسان امروز به زندگی، خانواده و شکل‌گیری رابطه منفعت‌طلبانه و سودجویانه، به جای رابطه مبتنی بر گذشت، فداکاری و دیگر خواهی است.

پدران و مادران ما که بیش از ما حضور در خانواده گسترده را تجربه کرده‌اند و خاطرات شیرین آن را با خود دارند، بهتر می‌توانند از خوبی‌های آن به ما بگویند. البته هنوز هم در جامعه ما آثاری از خانواده گسترده هست که می‌توانیم آن را هدایت کنیم.

تعبیر «حَفَدَةً» در آیه ۷۲، سوره نحل که هم به معنای نوادگان و هم دامادهاست، ما را به سمت همین موضوع راهنمایی می‌کند که خانواده را گسترده‌تر ببینیم و رابطه مودت‌آمیز را به دیگر خویشان نیز گسترش دهیم تا با تمرین گسترده آن فرزندان تربیت کنیم که از فضائل اخلاقی بالاتری بهره‌مند باشند.

به راستی آیا این رابطه مودت‌آمیز گسترده را می‌توان بار دیگر زنده کرد؟ آیا ناچاریم واقعیت موجود را بپذیریم و فقط به خانواده هسته‌ای بسنده کنیم؟ خیر، اراده انسان برتر از پذیرش واقعیت‌هاست

۱- میزان الحکمه، ج ۵، واژه ازدواج

۲- همان

و می‌توانیم دوباره به سوی خویشان رو آوریم، پیوندها را محکم کنیم؛ گرچه سخت است و با مشکلاتی روبه‌روست.

۴- ضرورت ازدواج

— سوزان خالدوی: مطالعات روانشناسی گوناگون نشان داده که دختران مجرد و بانوان شاغل از افسردگی شدید همراه با خستگی مفرط، رنج می‌برند. (فمنیسیم، شکست افسانه آزادی زنان، ج ۴، ص ۷۵)

— دکتر هنری کلد: اگر زنی بهار زندگی خود را به «مستقل» بودن اختصاص دهد، نمی‌تواند همسر دائمی برای خود بیابد. او در صورتی به رضایتمندی و شادی درونی و بلندمدت دست می‌یابد که ازدواج و خانواده را نخستین اولویت خویش قرار دهد (فمنیسیم، شکست افسانه آزادی زنان، ج ۱، ص ۲۱۶-۲۱۵)

— هلن گورنی پروان: باید در مورد این حقیقت تجدیدنظر کنیم که رابطه جنسی بدون ازدواج، زشت و کثیف است. بسیاری از زنان احساس کردند که این شخصیت نوظهورشان (بدون ازدواج) آن‌ها را آزاد نکرده بلکه قربانی نموده است. (عریان کردن فمینسیم، آلن. آر. کلاین، ص ۸۶)

— جیمز کیدویلسون: ازدواج پاسخی فرهنگی به یک میل ریشه‌دار برای مصاحبت، محبت و نیز پرورش فرزند است. (مشکل ازدواج، جیمز کیدویلسون: ر. ک فمینسیم در آمریکا تا سال ۲۰۰۳، ج ۱، ص ۳۱۵)

۵- تفاوت‌های تکمیلی زن و مرد از نظر روانشناسی

یکی از روان‌شناسان در تحقیقات خود نتایج زیر را به‌دست آورده است، که گرچه نمی‌تواند قطعی باشد اما قابل توجه است:

مردان سکوت را دوست دارند زنان به گفت‌وگو علاقه‌مندند.

به‌طور متوسط مردان در هر روز ۱۴۰۰۰ کلمه صحبت می‌کنند

زنان به‌طور متوسط در هر روز ۲۶۰۰۰ کلمه گفت‌وگو دارند.

آقایان در سکوت و تنهایی به حل مشکلات اقدام می‌کنند.

خانم‌ها با گفت‌وگو مشکلات خود را حل می‌کنند.

مردان شنونده خوبی نیستند. زنان شنونده خوبی هستند.

آقایان کم‌تر تشریفاتی هستند. خانم‌ها تشریفات را دوست دارند.

مردان کلی‌نگر هستند. زنان جزئی‌نگر هستند.

آقایان هدف‌گرا می‌باشند. خانم‌ها رابطه‌گرا هستند.
 مردان از راه چشم عاشق می‌شوند. زنان از راه گوش عشق خود را انتخاب می‌کنند.
 مردان به روابط جنسی توجه دارند. زنان به احساس عشق عنایت بیش‌تری دارند.
 آقایان بیش‌تر به آینده عنایت دارند. زنان بیش‌تر در گذشته زندگی می‌کنند.
 آقایان در جوانی خودخواه و در پیری مهربان می‌شوند.
 خانم‌ها در جوانی مهربان و در پیری خودخواه می‌شوند.
 مردان به مسائل مالی به صورت جاری و دینامیک نگاه می‌کنند.
 زنان ثروت را به صورت ایستا در نظر می‌آورند.
 مردان کودکانشان را برای استقلال، مقابله با خطر و سختی‌ها آماده می‌سازند.
 زنان سعی دارند که کودکان، همواره راضی و راحت باشند^۱.

ب) منابع

- ۱- امینی، ابراهیم؛ آیین همسررداری، سازمان تبلیغات اسلامی (معلم و دانش‌آموز)
- ۲- پاک‌نژاد، رضا؛ ازدواج مکتب انسان‌سازی، نشر یاسر (معلم و دانش‌آموز)
- ۳- تشکری، زهرا؛ زن از دیدگاه روشنفکران، مرکز مطالعات زنان (معلم و دانش‌آموز)
- ۴- تبریزی، ایرج؛ تجارت شیطانی؛ انتشارات کیهان (معلم و دانش‌آموز)
- ۵- جوادی آملی، عبدالله؛ زن در آئینه جمال و جلال، مرکز نشر اسراء (معلم)
- ۶- خامنه‌ای، علی؛ مطلع عشق (رهنمودهای مقام معظم رهبری به زوج‌های جوان)، دفتر نشر فرهنگ اسلامی (معلم و دانش‌آموز)
- ۷- سادات، محمدعلی؛ راهنمای همسران جوان، دفتر نشر فرهنگ اسلامی (معلم و دانش‌آموز)
- ۸- شرفی، محمدرضا؛ خانواده متعادل (معلم و دانش‌آموز)
- ۹- صفایی حائری، علی؛ روابط متکامل مرد و زن، انتشارات لیلۃ‌القدر (معلم و دانش‌آموز)
- ۱۰- کاوی، استفان، ترجمه: سوسن ملکی؛ هفت عادت خوب خانواده، نشر مادر (معلم)
- ۱۱- گری، جان؛ مردان مریخی، زنان ونوسی، نشر بیک فرهنگ (معلم و دانش‌آموز)
- ۱۲- لومبرزا، روان‌شناسی روح زن، (معلم و دانش‌آموز)
- ۱۳- محدثی، جواد؛ همدلی تا همراهی (۴ جلد) کیهان (دانش‌آموز)

۱- مردان مریخی، زنان ونوسی؛ جان گری - ترجمه مهدی قراچه داغی، پیکان.

- ۱۴- محدثی، جواد؛ این گونه باشیم، بوستان کتاب قم (دانش آموز)
- ۱۵- مطهری، مرتضی؛ نظام حقوق زن در اسلام، انتشارات صدرا (معلم و دانش آموز)
- ۱۶- مؤسسه فرهنگی دانش و اندیشه معاصر، کتاب نقد (شماره ۱۷ : فمینیسم) (معلم)
- ۱۷- شورای اجتماعی زنان، کتاب زنان (تمام شماره‌ها) (معلم)
- ۱۸- پژوهشکده فرهنگ و معارف، اسلام و فمینیسم (مجموعه مقالات) (معلم)
- ۱۹- عباسی ولدی، حسن، تا ساحل آرامش (۳ جلد)، انتشارات جامعه الزهرا (معلم و دانش آموز)
- ۲۰- اسلاملو، نعیمه؛ خانه‌ای پیش خدا، مؤسسه فرهنگی خیبر (دانش آموز)
- ۲۱- خانواده پویا (۶ جلد)، انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (معلم و دانش آموز)
- ۲۲- زن ریحانه آفرینش، دفتر نشر آثار مقام رهبری (معلم و دانش آموز)
- ۲۳- کلاین، آلن آر، عریان کردن فمینیسم، نشر معارف (معلم)
- ۲۴- کیهان‌نیا، اصغر؛ خانواده خوشبخت، نشر مادر (معلم و دانش آموز)
- ۲۵- اسلاملو، نعیمه؛ تلاوت آرامش (۳ جلد)، مؤسسه فرهنگی خیبر (معلم و دانش آموز)
- ۲۶- رحیمی، عباس؛ ازدواج موفق، نشر جمال (دانش آموز)
- ۲۷- رحیمی، عباس؛ خانواده موفق، نشر جمال (دانش آموز)
- ۲۸- گرت، تونی؛ زن بودن، نشر ورجاوند (معلم)
- ۲۹- شلسینگر، لارا؛ قدرت زن، نشر ثالث
- ۳۰- کاردنر، ویلیام؛ جنگ علیه خانواده، دفتر مطالعات و تحقیقات زنان (معلم)
- ۳۱- اسلاملو، نعیمه؛ زن، ستم تاریخی، مؤسسه فرهنگی خیبر

پیوند مقدس

قسمت اول: کلیات

الف) اهداف

- ۱- هدف کلی: آشنایی با مسیر صحیح تشکیل خانواده و انتخاب همسر
- ۲- اهداف آموزشی:
 - شناخت معیارهای همسر شایسته و مناسب
 - شناخت راه‌هایی که بتوان به همسر شایسته رسید
 - شناخت مقدمات تشکیل خانواده و مشکلات پیش‌رو

ب) پیش‌دانسته‌ها

پیش‌دانسته‌های این درس با درس قبل یکسان است.

ج) اصطلاحات علمی درس

- ۱- کُفُو: به معنای هم‌ترازی، مثل و هم‌شان. کفو در همسری بدین معناست که زن و شوهر از جهات مختلف با یک‌دیگر تناسب داشته باشند و نزدیک به هم باشند. تناسب و نزدیکی در اموری مانند ایمان، اصالت خانوادگی و فضایل اخلاقی در ازدواج ضروری است ولی در اموری مانند وضعیت اقتصادی دو خانواده، گرچه خوب است، همواره ضروری نیست.
- ۲- بلوغ جنسی: زمانی که فرد از کودکی خارج می‌شود و برخی خصوصیات ظاهری در بدن او پیدا می‌شود که مهم‌ترین آن «احتمال» است. در این مورد، می‌توان به بحث بلوغ در کتب فقهی مراجعه کرد.
- ۳- بلوغ عقلی: وقتی است که جوان احساس استقلال می‌کند و درمی‌یابد که باید روی پای خود بایستد، نقش مشاور و همکار پدر و مادر را در خانواده پیدا می‌کند و به فکر برنامه‌ریزی برای

زندگی مستقل می‌افتد.

۴- خواستگاری: مراسمی که یک پسر جوان معمولاً همراه با خانواده خود، به سراغ دختری از خانواده‌ای دیگر می‌رود و از آن دختر دعوت می‌کند که زندگی مشترک تشکیل دهند.

د) ارتباط با درس پیش

در درس گذشته، بحث در مقدمات تشکیل خانواده بود، ابتدا درباره جایگاه زن و مرد در دیدگاه اسلام سخن رفت و سپس زمینه‌های نزدیک شدن زن و مرد و تشکیل خانواده مشخص شد. در این درس به چگونگی ازدواج و تشکیل خانواده و مباحث مربوط به آن می‌پردازیم.

ه) محورهای اصلی درس

- ۱- انتخاب همسریکی از انتخاب‌های بسیار مهم زندگی است؛ زیرا مسیر آینده زندگی بستگی زیادی با این انتخاب دارد.
- ۲- پیشوایان دین معیارهای انتخاب همسر را بیان فرموده‌اند و ما می‌توانیم با توجه به آن معیارها، دست به انتخاب صحیح بزنیم.
- ۳- برای آگاهی از این که فرد موردعلاقه ما معیارهای همسری را دارد یا نه، راه‌هایی برای آن پیش‌بینی شده است.
- ۴- اگر ازدواج در زمان مناسب خود انجام بگیرد، از بسیاری از آسیب‌ها جلوگیری می‌شود.
- ۵- بسیاری از مشکلات پیش روی ازدواج، ساخته خود ما هستند اما، باید برای آن‌ها راه‌حل‌های معقول پیدا کرد.

قسمت دوم: سازماندهی فعالیت یاددهی — یادگیری

الف) ارزشیابی از درس قبل

در ابتدای تدریس، براساس موارد ذکر شده، درباره درس قبل از دانش آموزان ارزشیابی به عمل می‌آید.

ب) آماده‌سازی و ایجاد انگیزه

۱- برای تدریس موضوع‌های این درس، می‌توان قبل از توضیح مطالب کتاب، ابتدا از دانش‌آموزان نظرخواهی کرد و سپس، به تبیین هریک از مباحث کتاب پرداخت؛ برای مثال، از دانش‌آموزان می‌خواهیم که ابتدا نظر خود را درباره «هدف ازدواج» بنویسند و یک هدف را که از نظر آن‌ها مهم‌ترین هدف است، مشخص کنند.

۲- می‌توان برخی ازدواج‌های موفق و ناموفق را مطرح کرد و آن‌ها را زمینه‌ای برای ورود به بحث قرار داد.

ج) اجزای تدریس

تدریس این درس شامل اجزای زیر است :

ردیف	اجزای تدریس
۱	قرائت و ترجمه آیات
۲	انجام فعالیت پیام آیات
۳	تبیین اهمیت انتخاب همسر
۴	بیان معیارهای همسر شایسته
۵	انجام فعالیت طبقه‌بندی
۶	تبیین راه‌های شناخت همسر
۷	انجام فعالیت بررسی
۸	توضیح درباره زمان ازدواج
۹	ذکر مشکلات پیش رو
۱۰	انجام فعالیت راه حل
۱۱	توضیح قسمت برای مطالعه

۱- قرائت و ترجمه آیات

ابتدا، دانش‌آموزان قرائت آیات را تمرین می‌کنند و به تکمیل ترجمه‌ها پردازند.

۲- انجام فعالیت پیام آیات

پس از قرائت و ترجمه، دانش‌آموزان در آیات درس تدبر می‌کنند و پیام‌ها را تکمیل می‌نمایند و آیه هر پیام را نیز مشخص می‌سازد. این فعالیت بهتر است به صورت گروهی انجام شود. بنا بر آیه ۲۲۱ سوره بقره، شرط اصلی و اولی انتخاب همسر، مؤمن بودن اوست. بنا بر آیه ۲۲۱ سوره بقره، همسری که مشرک باشد، اعضای خانواده را به نافرمانی از خداوند سوق می‌دهد. بنا بر آیه ۴۰ سوره ابراهیم، پدر و مادر با ایمان تلاش می‌کنند فرزندانشان مؤمن باشند و نماز را بپادارند. بنا بر آیه ۴۱ سوره ابراهیم، فرزند با ایمان، همواره به پدر و مادر خود محبت می‌ورزد و برای او دعا می‌کند.

۳- تبیین اهمیت انتخاب همسر

در تبیین این اهمیت، دبیر باید اهداف مهم ازدواج و فراز و نشیب‌های زندگی مشترک و سعادت یا شقاوت ابدی هریک از اعضای خانواده را یادآوری کند و نمونه‌هایی از انتخاب‌های صحیح و انتخاب‌های غلط را به دانش‌آموزان نشان دهد. البته در اینجا نباید انتخاب همسر مناسب را آنقدر سخت کنیم که دانش‌آموزان دچار ترس و وسواس شوند.

۴- بیان معیارهای همسر شایسته

یکی از وظایف ما دبیران این است که تلاش کنیم دیدگاه دانش‌آموزان را درباره ازدواج و انتخاب همسر ارتقا دهیم و از سطحی‌نگری‌هایی که گاه در خانواده‌ها مشاهده می‌شود، جلوگیری کنیم. به همین جهت باید بگذاریم دانش‌آموزان حرف خود را بزنند و دیدگاه‌های متفاوت آنان در صحنه کلاس طرح شود تا فرصت شنیدن دیدگاه‌های برتر برای همه فراهم آید و داوری و قضاوت دبیر به انتخاب درست آنان کمک کند.

در مورد همسر شایسته، بهتر است برخی از ویژگی‌ها به‌طور اختصاصی در کلاس دانش‌آموزان دختر و دانش‌آموزان پسر مطرح شوند تا آنان با هشیاری بیشتری همسر مناسب خود را انتخاب کنند. برخی از این ویژگی‌ها در قسمت دانستنی‌های ضروری در ضمن احادیث آمده است.

۵- انجام فعالیت طبقه‌بندی

با انجام دادن این فعالیت، دیدگاه‌های متفاوت دانش‌آموزان ظاهر می‌شود و فرصتی برای داوری

معلم و تصحیح دیدگاه‌ها فراهم می‌آید. انجام دادن این فعالیت بدین معنا نیست که دانش‌آموزان معیارها را دقیقاً رده‌بندی کنند؛ زیرا این‌گونه رده‌بندی‌ها تقریباً غیرممکن است و ضرورتی هم ندارد. آنچه اهمیت دارد دو تاسه معیاری است که آنان را در ابتدای رده‌بندی قرار می‌دهند و دو سه موردی است که در آخر رده‌بندی جا می‌گیرند.

توجه: بهتر است این فعالیت به صورت فردی انجام گیرد، نه گروهی. برای این که هرکس دیدگاه خود را ظاهر کند و بداند که دیدگاهش با دیگران چه تفاوتی دارد. فردی بودن این فعالیت این امتیاز را دارد که وقتی معلم به داوری و تعیین برترین معیارها می‌پردازد، هرکس بداند دیدگاهش تا چه اندازه صحیح بوده است.

همه معیارهایی که در این فعالیت آمده‌اند، خوب‌اند. اما گاهی برخی از معیارها چنان اولویت پیدا می‌کنند که می‌توان از برخی معیارهای دیگر تا مقدار زیادی چشم‌پوشی کرد؛ مثلاً، با این که ثروت و دارایی برای کسی که به درستی از آن استفاده کند خوب است، اما اگر همسری اصالت خانوادگی، دینداری و اخلاق خوب داشته باشد و ثروت او اندک باشد، همسری مناسب و شایسته برای ازدواج است.

توجه: از اولویت بندی معیارها، به علت نداشتن جواب یکسان، در امتحان کتبی سؤال نمی‌شود. اما از معیارها سؤال می‌شود.

۶- بیان راه‌های شناخت همسر

یکی از موضوعات مهم، به‌خصوص برای دختران، راه‌های مناسب با معیارهای اسلامی برای شناخت همسر است.

در مقابل راه‌هایی که در کتاب آمده است، برخی نیز روابط خصوصی دختر و پسر را طرح می‌کنند و می‌گویند که این رابطه سبب شناخت دختر و پسر از یک‌دیگر می‌شود.

در این مورد، باید به نکات زیر توجه کرد:

اول، در دوره‌ای که هنوز ازدواج صورت نگرفته، دختر و پسر بیش‌تر در رؤیای ازدواج‌اند و برای این که بتوانند توجه دیگری را جلب کنند، رفتار طبیعی خود را کم‌تر نشان می‌دهند به‌خصوص که این کار از طرف پسر بیش‌تر انجام می‌شود.

دوم این که این رابطه خصوصی قابل کنترل نیست و احتمال زیاد دارد که به روابط فسادانگیز غیرقابل پیش‌بینی منجر شود. با توجه به این احتمال باید از این رابطه دوری کرد.

سوم این که، اطرافیان و دوستان و آشنایان معمولاً از این رابطه مطلع می‌شوند و اگر این رابطه خصوصی به ازدواج نپیوندد، برای دختر ضربه روحی سنگینی خواهد بود و آثار منفی بر شخصیت وی

خواهد گذاشت. علاوه بر این، خواستگاران او را پراکنده می‌کند و کاهش می‌دهد. چهارم این که، به خاطر همین عواقب و عواقب دیگری که مشخص شد، یا هنوز مشخص نشده‌اند دین اسلام، چنین رابطه‌ای را حرام کرده است و کسانی که با این امر خداوند مخالفت می‌کنند، گرفتار عواقب آن در دنیا و مجازات در آخرت خواهند شد.

۷- انجام فعالیت بررسی

در این مرحله، دانش‌آموزان دربارهٔ چگونگی هریک از راه‌ها و نقش آن‌ها را در شناخت همسر مناسب توضیح می‌دهند. برای مثال، تحقیق دربارهٔ خانوادهٔ همسر برای این است که برخی از ویژگی‌های خانوادگی به‌دست آید؛ زیرا در بسیاری از موارد این ویژگی‌های خانوادگی به افراد خانواده سرایت می‌کند؛ مثلاً، پدری که در محل زندگی به خوش اخلاقی مشهور است و نماز را در مسجد به جا می‌آورد، این احتمال را تقویت می‌کند که فرزندش هم این خصوصیات را داشته باشد. در مورد زنان یا مردانی که در محیط کار به درست کاری، امانت‌داری، عفاف و حیا شهرت دارند، می‌توان گفت که این خصوصیات در آن‌ها موجود است. زیرا در محیط کار که افراد و کارکنان حضور مستمر دارند، بالاخره ویژگی خود را بروز خواهند داد.

۸- توضیح دربارهٔ زمان ازدواج

در مورد زمان ازدواج، برخی دیدگاه‌های نامناسب و زیان‌آور وجود دارد که باید برای دانش‌آموزان شکافته شود. زمان ازدواج از دو جهت قابل بررسی است. یکی از جهت وضع زیستی و روحی دختر و پسر و دیگری از نظر عوامل خارجی. اگر دختر و پسر از لحاظ زیستی و روحی، به بلوغ جنسی و بلوغ عقلی رسیده باشند، می‌توانند ازدواج کنند. این زمان، از لحاظ علمی نیز بهترین زمان برای ازدواج است؛ زیرا به یک نیاز طبیعی پاسخ داده می‌شود، فشار جنسی و روحی دختر و پسر از بین می‌رود و شادابی و نشاط آنان تأمین می‌شود.

البته گاهی عوامل خارجی مانع ازدواج به موقع می‌شوند. برخی از این عوامل، مربوط به آداب و رسوم غلط‌اند که باید با آگاهی بخشی با آن‌ها مبارزه شود و برخی نیز مربوط به عوامل اقتصادی است که هم باید از انتظارات بزرگ دوری کرد و هم نهادهای اجتماعی باید تسهیلات لازم را فراهم کنند.

۹- طرح مشکلات پیش‌رو از طرف معلم

طرح این مشکلات از طرف معلم از لحاظ روش تعلیمی و تربیتی بهتر از آن است که دانش‌آموزان، خود به بیان آن‌ها بپردازند. زیرا دانش‌آموزان متوجه می‌شوند که معلم، خود با این مشکلات آشناست. علاوه بر این، دانش‌آموزان در موقعیتی قرار می‌گیرند که برای این مشکلات راه حل پیدا کنند و نسبت

با راه‌حل‌های خود برخورد سازنده داشته باشند.

۱۰- انجام گرفتن فعالیت راه‌حل توسط دانش‌آموزان

پس از طرح مشکلات، دانش‌آموزان برای پیدا کردن راه‌حل هم‌اندیشی می‌کنند. این فعالیت بهتر است گروهی انجام شود؛ زیرا در گروه راه‌حل‌های مؤثرتر و بیش‌تری به‌دست خواهد آمد و همهٔ اعضای گروه نیز راه‌حل‌ها را از آن خود تلقی می‌کنند.

توجه: از این فعالیت در امتحان کتبی پایانی سؤالی طرح نمی‌شود.

۱۱- توضیح قسمت برای مطالعه

خوب است که دبیر، از دانش‌آموزی بخواهد که یک بار این قسمت برای مطالعه را بخواند تا دانش‌آموزان به نکات آن توجه کنند.

د) انجام بخش اندیشه و تحقیق

سؤال اول، دربارهٔ ویژگی‌های همسر مناسب است. در کتاب، بیش‌تر از ویژگی‌هایی یاد شده که مشترک میان زن و مرد است. اما برخی از آن‌ها برای مرد ضرورت بیش‌تری دارد، مانند امکانات مالی، غیور بودن، اهل کار بودن. برخی از آن‌ها نیز ضرورت بیش‌تری برای زن دارد، مانند زیبایی و روحیهٔ قناعت و خانه‌داری. البته همان‌طور که تذکر داده شد، این ویژگی‌ها برای هر دو ضروری است، اما برای یکی از آن دو ضرورت بیش‌تری دارد. به جز آن‌چه در کتاب آمده، ویژگی‌های دیگری که برای زن می‌توان نام برد، عبارت‌اند از: توجه به نیاز جنسی همسر، ایجاد فضای آرامش و سکون برای مرد در خانه، قبول مدیریت‌های او تا آن‌جا که در محدودهٔ عقل و شرع است، انجام دادن وظایف مادری به شکل صحیح. دیگر ویژگی‌های مرد عبارت‌اند از: داشتن کار و شغل، توجه به نیازهای جنسی و عاطفی همسر، حمایت کامل از خانوادهٔ خود در مقابل مشکلات و تهدیدات، انجام دادن وظایف پدری نسبت به فرزندان.

دیگر ویژگی‌های زن و مرد ایده‌آل در بخش اطلاعات موردنیاز خواهد آمد.

سؤال دوم، از سؤال‌هایی است که مربوط به یکی از مسائل امروز جامعهٔ ماست. از جملهٔ این مشکلات، عبارت‌اند از:

۱- عدم پاسخ‌گویی به نیاز جنسی در دوره‌ای که این نیاز حضور جدی و مؤثر دارد؛

۲- امکان انحراف جنسی و کشیده شدن به گناه و ناتوانی در حفظ دین؛

۳- لذت کافی نبردن از نشاط دورهٔ جوانی از راه مشروع؛

- ۴- کم شدن شادابی و نشاط روحی، روانی و جسمی؛
- ۵- تهدید جدی سلامت جسمی و روحی و کاهش رشد طبیعی؛
- ۶- افزایش روابط نامشروع میان دختران و پسران؛
- ۷- افزایش میزان جرم و تجاوز به عنف و فساد؛

هـ) انجام بخش پیشنهاد

در قسمت پیشنهاد به یکی از مشکلات امروز جامعه ما توجه شده است تا در کلاس مورد بررسی قرار گیرد.

می‌دانیم که در برخی از مراسم عروسی برنامه‌هایی اجرا می‌شود که با موازین شرعی ناسازگار و مخالف دستورات الهی است و متأسفانه برخی از نوجوانان و جوانان و شاید برخی از خانواده‌ها هم از تعارض آن برنامه با دین بی‌اطلاع باشند. این برنامه‌ها در شهرها و مناطق مختلف هم متفاوت است. به همین جهت، خوب است که ما بتوانیم این پیشنهاد را در کلاس به بحث بگذاریم و دانش‌آموزان را در این باره آگاه‌سازیم. هنگام بحث درباره این موضوع، خوب است به گونه‌ای عمل کنیم که برخی آداب، مراسم و برنامه‌های سازنده خانواده‌های متعهد و متدین به اطلاع همه دانش‌آموزان برسد و دانش‌آموزان تشویق شوند که این گونه برنامه‌ها را در خانواده و بستگان مطرح کنند.

قسمت سوم : تمهیدات

الف) دانستنی‌های ضروری موردنیاز معلم

۱- نامه‌ای از امام خمینی (ره) به همسرشان و جلوه محبت

این نامه در فروردین ۱۳۱۲ از بیروت به همسرشان، خانم خدیجه ثقفی نوشته شده است. متن نامه چنین است :

«تصدقت شوم؛ الهی قربانت بروم، در این مدت که مبتلای به جدایی از آن نورچشم عزیز و قوت قلبم گردیدم، متذکر شما هستم و صورت زیبایت در آئینه قلبم منقوش است. عزیزم، امیدوارم خداوند شما را به سلامت و خوش در پناه خودش حفظ کند. [حال] من با هر شدتی باشد، می‌گذرد ولی بحمدالله تاکنون هرچه پیش آمد خوش بوده و الان در شهر زیبای بیروت هستم؛ حقیقتاً جای شما خالی است فقط برای

تماشای شهر، و دریا خیلی منظرهٔ خوش دارد. صد حیف که محبوب عزیزم همراه نیست که این منظرهٔ عالی به دل بچسبد ... خیلی سفر خوبی است، جای شما خیلی خیلی خالی است. دلم برای پسر^۱ قدری تنگ شده است. امید است هر دو^۲ به سلامت و سعادت در تحت مراقبت آن عزیز و محافظت خدای متعال باشند. اگر به آقا و خانم‌ها کاغذی نوشتید سلام مرا برسانید من از قیل همه نایب‌الزیارة هستم ...

ایام عمر و عزت مستدام. تصدقت، قربانت روح‌الله^۳
همسر امام دربارهٔ رابطهٔ امام با ایشان می‌گوید: «حضرت امام به من خیلی احترام می‌گذاشتند و خیلی اهمیت می‌دادند. هیچ حرف بد یا زشتی به من نمی‌زدند ... امام حتی در اوج عصبانیت هرگز بی‌احترامی و اسائهٔ ادب نمی‌کردند. همیشه در اتاق جای بهتر را به من تعارف می‌کردند.»^۴
همچنین می‌گوید: «تا من نمی‌آمدم سر سفره، خوردن غذا را شروع نمی‌کردند. به بچه‌ها هم می‌گفتند: صبر کنید تا خانم بیاید.»^۵

دختر بزرگشان در این باره می‌گوید: «اگر بگویم که در طول شصت سال زندگی، زودتر از خانم دستشان توی سفره نرفت، دروغ نگفته‌ام. اگر بگویم کوچک‌ترین توقعی از ایشان نداشتند، دروغ نگفته‌ام. حتی می‌توانم بگویم در طول شصت سال زندگی هیچ وقت یک لیوان آب هم از خانم نخواستند.»^۶
یکی از فرزندان امام می‌گوید: «اگر روزی خانم غذا را تهیه می‌کردند، هر چقدر هم که بد می‌شد، کسی حق اعتراض نداشت و امام از آن غذا تعریف می‌کردند. خانم اگر کاری در خانه انجام می‌دادند، حتی اگر استکانی را جابه‌جا می‌کردند و ما نشسته بودیم، امام با ناراحتی به ما می‌گفتند شما نشسته‌اید و خانم کار می‌کنند.»^۷

۲- معیارهای زن شایسته

علاوه بر معیارهایی که در کتاب آمده، برخی معیارهایی را که قابل طرح در کلاس است، در این جا می‌آوریم: رسول خدا(ص) می‌فرماید: «با زنان به خاطر زیبایی‌شان ازدواج نکنید. زیرا ای بسا که زیبایی آن‌ها موجب تباهی و هلاکشان شود. برای مال و ثروت نیز با آن‌ها ازدواج نکنید. زیرا چه بسا که مال و

۱- این پسر، آقا سید مصطفی است که در آن زمان سه ساله بوده است.

۲- اشاره به آقا مصطفی و فرزند دیگرشان که در رحم مادر بوده و هنوز به دنیا نیامده بود.

۳- صحیفهٔ امام، جلد اول

۴ و ۳- ویژه‌نامهٔ پیام زن، شماره ۹۱

۵ و ۴- ویژه‌نامهٔ پیام زن، شماره ۹۱

۶- میزان الحکمه، ج ۵، واژه ازدواج

۷- همان

- ثروشان آن‌ها را به طغیان و سرکشی وادارد بلکه براساس دینداری با آن‌ها ازدواج کنید.»^۱
- جابر بن عبدالله انصاری می‌گوید: در محضر رسول خدا (ص) بودم. آن حضرت درباره زن شایسته برای همسری چنین فرمود: «بهترین همسران شما کسانی هستند که دارای ده خصلت باشند:
- ۱- برای آمدن فرزندان متعدد آمادگی داشته باشند؛
 - ۲- مهربان باشند؛
 - ۳- عفت و پاکدامنی خود را رعایت کنند؛
 - ۴- در میان بستگان خود عزیز و سربلند باشند؛
 - ۵- نزد شوهر فروتن باشند؛
 - ۶- خود را برای شوهر بیارایند و خود را به او بنمایانند؛
 - ۷- نسبت به نامحرمان، خود نگه‌دار باشند و پوشش خود را حفظ کنند؛
 - ۸- از شوهر حرف‌شنوی و اطاعت داشته باشند؛
 - ۹- در مسائل جنسی، میل شوهر را جلب کنند؛
 - ۱۰- در عشق و علاقه به شوهر افراط نکنند و حد اعتدال را حفظ نمایند.»^۲
- در کتاب «انتخاب همسر» تألیف آیت‌الله امینی درباره زن شایسته این موارد آمده است:
- ۱- با ادب، خوش‌زبان، امانت‌دار، رازنگه‌دار و راست‌گوست؛
 - ۲- مهربان، خوش‌نفس و خوش‌اخلاق است؛
 - ۳- شوهرش را گرامی و محترم می‌دارد؛
 - ۴- وقتی شوهرش از محل کار برمی‌گردد، به استقبال او می‌رود و سلام و احوال‌پرسی می‌کند.
 - ۵- هنگام خروج او را بدرقه می‌نماید؛
 - ۶- هنگام مشکلات او را دل‌داری می‌دهد؛
 - ۷- از زحمات و چیزهایی که به خانه می‌آورد، قدردانی می‌کند؛
 - ۸- چیزی را از شوهر که قدرت تهیه آن را ندارد مطالبه نمی‌کند؛
 - ۹- در منزل و برای شوهر آرایش می‌کند؛
 - ۱۰- بهترین لباس‌ها را می‌پوشد و برای شوهرش دلبری می‌کند؛
 - ۱۱- در حضور شوهر از مردهای دیگر تعریف نمی‌کند؛

۱- همان

۲- فروع کافی، ج ۵، ص ۳۲۴ و وسائل الشیعه، ج ۱۴، ص ۱۴

- ۱۲- در برابر خواسته‌های مشروع همسر لج‌بازی و ستیزه‌گری نمی‌کند؛
 - ۱۳- اگر مرتکب اشتباهی شد، فوراً از شوهرش عذرخواهی می‌کند؛
 - ۱۴- اگر شوهر از او عذرخواهی کرد، عذرش را می‌پذیرد؛
 - ۱۵- وقتی از منزل بیرون می‌رود، سنگین و باوقار و بدون آرایش خارج می‌شود؛
 - ۱۶- با عقل و تدبیر و حسن سلیقه خانه را به بهترین وجه اداره می‌کند؛
 - ۱۷- خانه را تمیز و لطیف و پاکیزه و زیبا نگه می‌دارد؛
 - ۱۸- از اسراف و تبذیر و ولخرجی اجتناب می‌کند؛
 - ۱۹- مهمان‌نواز و آبرودار است؛
 - ۲۰- زرنگ و پرکار و هنرمند است؛
 - ۲۱- با روش‌های تربیت کودک آشناست و در تربیت فرزندان از آن‌ها استفاده می‌کند.
 - ۳- معیارهای شوهر شایسته
- آیت‌الله امینی در کتاب «انتخاب همسر» ویژگی‌های زیر را برای شوهر شایسته ذکر می‌کند :
- ۱- خوش اخلاق، خوش‌زبان، مؤدب و مهربان است؛
 - ۲- عاقل، با تدبیر، زرنگ و فعال است؛
 - ۳- دین‌دار و شریف است؛
 - ۴- مهمان‌نواز و سازگار است؛
 - ۵- برای تأمین رفاه و آسایش خانواده کوشش و تلاش می‌کند؛
 - ۶- لطیف و پاکیزه و خوش‌لباس است؛
 - ۷- در زندگی مقتصد است و ثروتش را بیهوده هزینه نمی‌کند؛
 - ۸- به همسرش احترام می‌گذارد؛
 - ۹- از زحمات او قدردانی می‌کند؛
 - ۱۰- همسرش را واقعاً دوست می‌دارد و به او اظهار محبت و عشق می‌کند؛
 - ۱۱- لغزش‌های همسرش را می‌بخشد و عذرش را می‌پذیرد؛
 - ۱۲- به زنان نامحرم نگاه نمی‌کند و از آن‌ها تعریف و تمجید نمی‌کند؛
 - ۱۳- در کارهای منزل به همسرش کمک می‌کند؛
 - ۱۴- عصبانی نمی‌شود و اگر خشمگین شد، خشم خود را فرو می‌برد و فریاد نمی‌زند؛
 - ۱۵- به وظایف دینی خود عمل می‌کند و زن و فرزندان را نیز به طریق دینداری ارشاد می‌نماید؛

۱۶- به تعلیم و تربیت فرزندان رسیدگی می‌کند؛

۱۷- لجاجت و ستیزه‌گری نمی‌کند؛

۱۸- اهل اذیت و آزار رساندن نیست؛

رسول اکرم (ص) می‌فرماید: «بهترین مردان شما کسانی هستند که برای زنان خود بهترین شوهر باشند.»^۱

چند سؤال دیل کارنگی، نویسنده کتاب آیین دوست‌یابی از مردان

۱- آیا هنوز هم با دادن دسته گلی که گاه زن خود را مورد لطف قرار می‌دهید؟

۲- آیا به خاطر روز تولدش و روز ازدواجتان و یا توجه خارج از انتظار وی، او را مورد لطف قرار می‌دهید؟ آیا دوستی خود را ابراز می‌کنید؟

۳- آیا مواظب هستید که در حضور دیگران او را سرزنش نکنید؟

۴- آیا پولی در اختیارش می‌گذارید تا به مصرف امور شخصی برساند؟

۵- آیا هنگامی که خسته و دچار ضعف و دل‌تنگی و عصبانیت است، با وی هم‌دردی می‌کنید؟

۶- آیا از مقایسه آشپزی و خانه‌داری همسر خود با مادران و یا خانم دوستان احتراز می‌کنید؟ (به‌جز هنگامی که این مقایسه در جهت پیشرفت او باشد)

۷- آیا نسبت به زندگی عقلانی و تفریحات مجاز او مانند مطالعه کتب، رفتن به مجامع عمومی و ابراز عقاید سیاسی و اجتماعی اظهار تمایل می‌کنید؟

۸- آیا در این فکر هستید که او را مورد ستایش قرار دهید و ترغیب و تشویق کنید؟

۹- آیا از وی به خاطر کوچک‌ترین کاری که برایتان می‌کند، تشکر می‌کنید؟

چند سؤال دیل کارنگی از خانم‌ها

۱- آیا به شوهرتان آزادی کامل برای رسیدگی به امور شغلی و اداری او می‌دهید؟

۲- آیا بهترین کوشش خود را برای جذاب ساختن و زیبا کردن خانه به کار می‌بندید؟

۳- آیا سعی می‌کنید تا از کار شوهرتان اطلاعاتی به دست آورید تا در هنگام ضرورت با بینشی قوی با او به گفت‌وگو مشغول شوید و با اظهار عقیده، او را کمک نمایید؟

۴- آیا توانایی دارید برای آن که شجاعانه با تنگ‌دستی و مشکلات مبارزه نمایید و شوهر خود را از شکست‌هایی که دچارش شده است، سرزنش نکنید و هرگز او را با مردان موفق و کامیاب مقایسه نکنید؟

۵- آیا در انتخاب لباس و رنگ آن سلیقه شوهر خود را در نظر می‌گیرید؟

۶- آیا سعی کرده‌اید تا بازی‌هایی را که شوهرتان دوست دارد بیاموزید و بدین ترتیب در تفریحاتش سهیم باشید؟

۷- آیا از اخبار روز و کتاب‌های جدید و عقاید و افکار علمی جدید آگاهی می‌یابید تا بدین وسیله مصاحبت و مجالست با شما سودمند و جالب توجه باشد؟

۴- فواید و آثار تسریع در ازدواج

محصول و ره‌آورد طبیعی ازدواج که اولین فایده آن به شمار می‌آید، دفع شهوت جنسی و ارضای این غریزه است. البته این یکی از فایده‌های ازدواج است؛ هدف از ازدواج در اسلام به مراتب، بالاتر و مقدس‌تر از آن است که تنها در حدّ کام‌جویی جنسی باشد. پیمان ازدواج پیمانی مقدّس و الهی است؛ پس باید در آن هدف‌های مهم دیگری نیز وجود داشته باشد؛ از جمله: ایجاد بقا و طهارت نسل، تکمیل و تکامل، مودّت و صفا و از همه بالاتر، انجام وظیفه الهی.

فضیلت و ارزش و اهمیت ازدواج و تشکیل خانواده - علاوه بر ارضای غریزه جنسی - تعهد و تکامل و رشد و شخصیت و آرامش و فواید ارزنده دیگری است که برای انسان به ارمغان می‌آورد. متعهد شدن در برابر همسر و خانواده، برای انسان بزرگواری و احساس مسئولیت اجتماعی به‌وجود می‌آورد و بسیاری از قابلیت‌ها و استعدادهای نهفته درونی را بارور و بالنده می‌کند.

نکته مهم‌تری که اسلام از ازدواج و تشکیل خانواده دنبال می‌کند، عبارت است از «تهذیب نفس»؛ زیرا محیط خانه و کانون گرم خانواده را بهترین مکتب برای خودسازی و کسب کمالات می‌داند.

امام صادق - علیه السلام - می‌فرماید: «دو رکعت نماز انسان متأهل برتر از هفتاد رکعت نماز شخص مجرد است.»^۱

پیامبر اکرم - صلی الله علیه و آله و سلم - فرمودند:

«هیچ جوانی در ایام جوانی تزویج نمی‌کند مگر این که شیطان فریادش بلند می‌شود که وای بر او دو سوم دینش را از من حفظ کرد، پس باید بنده از نافرمانی خدا درباره یک سوم باقی‌مانده دینش بترسد.»^۲

ازدواج، همچنین سبب نزول برکات الهی و وسعت رزق می‌گردد. خداوند در قرآن می‌فرماید:

«وَ انْكِحُوا الْاَيْمٰنِیْ مِنْكُمْ وَ الصّٰلِحِیْنَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَ اِمَائِكُمْ اِنْ يَكُونُوْا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِ وَ اللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِیْمٌ»^۳

۱- میزان الحکمه، ج ۵، واژه ازدواج

۲- میزان الحکمه، ج ۵، واژه ازدواج

۳- نور / ۳۲

یعنی، عزب‌های خود و غلامان و کنیزان شایسته‌تان را (یعنی آن‌ها را که به سنّ ازدواج رسیده‌اند) همسر دهید، اگر تنگ‌دست باشند، خدا از فضل و کرم خود توانگرشان کند که خدا وسعت‌بخش و داناست.

پیامبر اکرم - صلی‌الله علیه و آله و سلم - فرمودند :

«مردان عزب خود را زن دهید که با این کار، خداوند اخلاق ایشان را نیکو و روزی آن‌ها را فراوان و بر جوان‌مردی آنان می‌افزاید»^۱.

در کافی با اسناد خود از امام صادق (ع) نقل می‌کند که فرمود :

«مردی خدمت پیامبر - صلی‌الله علیه و آله و سلم - رسید و از نیازی که داشت به حضور آن بزرگوار شکوه کرد، پیامبر فرمود : ازدواج کن. آن مرد، ازدواج کرد و روزی‌اش فراوان شد»^۲.
بنابراین، ازدواج دارای آثار و نتایج بسیاری است که تسریع در این امر، فواید آن را بیش‌تر و بهتر می‌کند؛ از جمله این آثار :

۱- ارضای غریزه جنسی و بهره‌مندی از دوران شیرین و با نشاط نوجوانی؛

۲- تولید و بقای نسل، تکمیل و تکامل انسان؛

۳- آرامش و سکون و محفوظ ماندن از بیماری‌های عصبی و روانی؛

۴- پاکدامنی و عفاف و پاک ماندن از فسادها و انحرافات جنسی؛

۵- حفظ و تقویت ایمان و معنویات که در جوانی از ارزش بسیار بالایی برخوردار است؛

۶- وسعت رزق در زندگانی و گشودن درهای رحمت و بخشش الهی.

۵- پیامدهای تأخیر در ازدواج

با پیدایش بلوغ، میل جنسی نیز پدید می‌آید و شدت می‌یابد؛ عدم ارضای صحیح غریزه جنسی، آرامش و سکون را از جوان سلب می‌کند و سبب برخی مشکلات و بیماری‌های عصبی و روانی می‌شود و وی از دوران شیرین و با نشاط نوجوانی بی‌بهره می‌ماند.

از آن‌جا که همه افراد ایمان و تقوای بالایی ندارند و پاکدامنی و عفاف برای آن‌ها مشکل است، در نتیجه مبتلا شدن به فسادها و انحرافات جنسی از پیامدهای تأخیر در ازدواج جوانان است.

اکنون مشکل جامعه ما، بالا رفتن سنّ ازدواج دختران و پسران است. طرح بالا بردن سنّ ازدواج در قانون، درواقع راه حل نهایی برای از میان برداشتن مشکلات جامعه نیست.

کشورهایی که سنّ ازدواج را از نظر قانونی بالا برده‌اند، به مشکلات دیگری برخورد کرده‌اند؛ در

۱- میزان الحکمه، ج ۵، واژه ازدواج

۲- کافی، ج ۶، ص ۳۳۰

یک پژوهش دربارهٔ «سن ازدواج دختران» آمده است :

«در این شرایط، قانون‌های اجتماعی، کارایی خود را از دست می‌دهند و دختران برخلاف قانون موجود در کشور خویش (محدود بودن سن ازدواج) تن به پیوندهای خارج از حریم قانون می‌دهند. آمار موجود در کشورهای اروپایی و آمریکایی که نشان دهندهٔ پیوند جنسی دختران و پسران در زیر سن ازدواج است، این مطلب را تأیید می‌کنند.»^۱

پژوهشگر فوق در ادامه به نمونه‌هایی از این آمار که محققان آمریکایی ارائه کرده‌اند، اشاره می‌کند و می‌نویسد :

«در آمریکا در سال ۱۹۸۴، ۱۹۶۵ زایمان مربوط به دختران زیر ۱۵ سال بود (پایین‌تر از سن قانونی ازدواج) و این غیر از سقط جنین‌هایی است که توسط دختران زیر ۱۵ سال واقع می‌شود. هر ساله در آمریکا حدود ۴۰۰۰۰۰ سقط جنین در زنان کم‌تر از ۲۰ سال صورت می‌گیرد که بیش‌تر در نوجوانان مجرد است.»^۲

وی اضافه می‌کند : «ممنوع بودن ازدواج در بخشی از سال‌های پرهیجان جنسی در آمریکا سبب عادی شدن پیوندهای جنسی خارج از قانون خانواده در سال‌های دیگر نیز شده است».

اکنون داستان یک زوج جوان را نقل می‌کنیم؛

آن‌ها می‌گویند : «ما به تجربه آموختیم که زندگی مشترک چقدر سریع می‌تواند تلخ و ناگوار شود. درست سه ماه بعد از ازدوایمان وارد مدرسهٔ پزشکی شدم. زمان‌هایی که می‌توانستیم با هم سپری کنیم به خاطر برنامهٔ درسی من، مطالعهٔ مستمر و فشرده و شیفت‌های کاری‌ام در بیمارستان محدود شده بود. زندگی مشترک ما که هنوز عمری از آن نگذشته بود، دچار سختی و ناهنجاری فراوان شد. فشارهای کاری من با آمدن فرزندان دوچندان شده بود ...

وقتی به نزد پزشک خانواده رفتیم، توانستیم راه‌حلی برای مشکلمان پیدا کنیم. این پزشک توضیح داد که زندگی مشترک و زناشویی، نیازمند هر دو احساس عاطفی و جنسی است و شریک زندگی، نمی‌تواند اهمال و غفلت را در هیچ‌کدام از این موارد، بپذیرد و نفاق و جدایی از آن‌جایی به وجود می‌آید که هر کدام از زوجین برای جبران این کمبود به سویی دیگر کشیده می‌شوند و حفظ و سلامتی این زندگی که به این دو احساس وابسته است، تنها با برنامه‌ریزی امکان‌پذیر است.

پزشک تأکید کرد : اگر بنا به دلایلی کاری و گرفتاری برایتان پیش آمد برای جبران‌ش دنبال فرصتی باشید تا زمانی را با همسران سپری کنید و شانس با هم بودن را از دست ندهید.

مسافرت و خلوت دوفره به ما فرصتی داد تا بدون هیچ مزاحمتی با هم باشیم. در اتاق ما حتی یک تلویزیون هم نبود. حالا بدون هیچ مزاحمت یا نگرانی و دل‌واپسی از زندگی روزمره فرصت بسیار زیادی داشتیم تا با هم صحبت کنیم و خوش باشیم و آن‌چه را در این مدت آموخته بودیم عملی کنیم. خیلی راحت و ساده از این‌که با هم بودیم لذت می‌بردیم و می‌توان گفت که تقریباً مانند یک ماه عسل بود. من و همسرم بعد از بازگشت به خانه تصمیم گرفتیم در اخلاق و رفتار خود تغییراتی بدهیم و به این منظور، حق و حقوقی را که هر کدام از ما بر دیگری داشت، روی کاغذی یادداشت کردیم تا هرچند وقت یکبار با مرورشان از فراموش شدن آن‌ها جلوگیری کنیم و هم‌چنین برای دستیابی به اهدافمان که نیازمندشان بودیم سعی کردیم برنامه و روش مشخصی را پیاده کنیم و مطمئناً برای این کار به زمان بیش‌تری احتیاج داشتیم؛ به طور مثال فهرستی از اوقات یک هفته را تهیه کردیم؛ مانند: ظهر سه‌شنبه یا عصر پنج‌شنبه تا بتوانیم به‌طور مرتب فرصتی برای با هم بودن را داشته باشیم.

اصول و قوانینی که ما در خلوتمان رعایت کردیم، عبارت بود از:

مراودهٔ دوستانه، متعهد بودن نسبت به هم و از پیش پا برداشتن مشکلات. این پزشک مشاور، ما را تشویق کرد که زندگی مشترک و خانوادهٔ خود را بر هر چیز دیگر، مقدم بدانیم و اجازه ندهیم که کار و گرفتاری‌ها جانشین هدف‌های ما بشوند.^۱

۶- آثار منفی ارتباط جنسی قبل از ازدواج

استاد شهید مطهری می‌گویند:

«وقتی که جامعهٔ ما به دستور اسلام واقعاً عمل می‌کرد؛ یعنی پسرها واقعاً قبل از ازدواج، با زنی و دختری در تماس نبودند و به اصطلاح فرنگی‌های امروز یک گرل‌فرند (girl friend) نداشتند؛ (رفیق دختر نداشتند) و دخترها هم همین‌طور، ازدواج برای یک پسر یا دختر یک آرزو بود. یک پسر به سن پانزده‌سالگی که می‌رسید، احساس طبیعی نیاز به همسر در او پیدا می‌شد. یک دختر هم همین‌طور، و این طبیعی است که آرزوی یک پسر این بود که زن بگیرد چون به وسیلهٔ ازدواج از محدودیت و ممنوعیت استفاده از زن خارج می‌شد و به مرز آزادی استفاده از زن می‌رسید، آن وقت «شب زفاف کم از صبح پادشاهی نبود» چون روی خاصیت روانی، اولین موجودی که این پسر را به این حظ و بهره رسانده، یعنی از محدودیت به آزادی رسانده همسرش بود. و برای دختر هم این پسر اولین کسی بود که او را از محدودیت به آزادی رسانده است. این بود که پسر و دخترهایی که اصلاً هم‌دیگر را ندیده بودند و ازدواج کرده بودند، آن‌چنان با یک‌دیگر الفت می‌گرفتند که وضع عجیبی بود (نمی‌خواهم بگویم که ندیدن کار

۱- ازدواج شما می‌تواند بهترین باشد، دکتر آنا اوگ لزی، ترجمهٔ افضل‌دخت افضل‌پور

درستی است، نه، اسلام اجازه داده است که ببینند ولی اگر هم ندیده بودند، وقتی به یک دیگر می رسیدند تا لب گور به یک دیگر عشق می ورزیدند.)

اما سیستم فرنگی، به پسر اجازه می دهد که تا زمانی که زن نگرفته روابط جنسی اش آزاد باشد و به دختر هم اجازه می دهد تا شوهر نکرده، روابط جنسی اش آزاد باشد. نتیجه این است که برای یک پسر ازدواج محدودیت است و برای یک دختر هم ازدواج، محدودیت است. قبل از ازدواج، آزادی داشته با هر کسی [رابطه داشته باشد] حال که می خواهد ازدواج کند به یک نفر محدود می شود. این است که یک پسر وقتی زنی را می خواهد بگیرد، می گوید: «من از امروز یک زندان بان برای خودم درست کردم». یک دختر هم شوهرش برایش زندان بان می شود، یعنی، از آزادی به محدودیت می آیند.

ازدواج در سیستم فرنگی، یعنی آزادی را محدود کردن، از آزادی به محدودیت آمدن؛ و ازدواج در سیستم اسلامی یعنی از محدودیت به آزادی آمدن. ازدواجی که پایه و خاصیت روانی اش از محدودیت به آزادی آمدن است به دنبال خود استحکام می آورد و آن که پایه اش از آزادی به محدودیت آمدن است اولاً، خودش استحکام ندارد؛ یعنی، زود منجر به طلاق می شود؛ ثانیاً آن پسری که به تعبیر خود فرنگی ها ده ها و گاهی صدها دختر را «تجربه» کرده و آن دختری که ده ها و صدها پسر را تجربه کرده است؛ مگر حالا با یکی پایبند می شود؟ مگر می شود پایبندش کرد؟^۱

۷- ویژگی های روان شناختی زن و مرد

ویژگی های روان شناختی زن و مرد به گونه ای است که مکمل هم دیگر می شوند.

استاد شهید مطهری می گوید: «مرد مانند کوهسار است و زن به منزله چشمه و فرزندان به منزله گل ها و گیاهان. چشمه باید باران کوهساران را دریافت کند و جذب کند تا بتواند آن را به صورت آب صاف و زلال بیرون دهد و گل ها و گیاه ها و سبزه ها را شاداب و خرم نماید. اگر باران به کوهساران نبارد یا وضع کوهسار طوری باشد که چیزی جذب زمین نشود، چشمه خشک و گل ها و گیاهان می میرند. پس همان طور که رکن حیات دشت و صحرا، باران و بالاخص باران کوهستانی است، رکن حیات خانوادگی، احساسات و عواطف مرد به زن است. از این عواطف است که هم زندگی زن و هم زندگی فرزندان صفا و جلا و خرمی می گیرد.»^۲

ایشان هم چنین می گویند: «نظر به این که در طبیعت، مرد طالب و زن مطلوب، مرد خواهنده و زن خواسته شده، مرد عاشق و متغزل و زن معشوق آفریده شده، طبیعت مرد بر نیاز و اظهار احتیاج

۱- آشنایی با قرآن، ج ۴، ص ۱۵

۲- نظام حقوق زن در اسلام، ص ۳۲۶

است و طبیعت زن بر ناز و استغنا. این دو به یک نسبت همدیگر را نمی‌خواهند. زن می‌خواهد اما در لباس حیا و امتناع. بر مرد است که از زن خطبه و خواستگاری کند، نه بر زن. حتی وقتی که طلب از زن شروع می‌شود، محرمانه پیش مرد می‌فرستد که از من خواستگاری کن و برای من مهر قرار بده، اما من مهر را از مال خودم می‌دهم؛ همان‌طور که خدیجه درباره حضرت رسول (ص) کرد.^۱

«سَرّاین که مرد، طالب است و زن مطلوب، مرد بلبل است و زن گل، این است که زن مظهر لطف و جمال و زیبایی است و مرد مظهر عشق و خواستن. طبیعت، یکی را به منزله گل و دیگری را به منزله بلبل آفریده است، نه این که هر دو را بلبل یا هر دو را گل آفریده باشد.»^۲

۸- مهریه

— قرآن کریم: ... و مهر زنان را به عنوان هدیه‌ای از روی طیب خاطر به ایشان بدهید ... (سوره نساء، آیه ۴)

— قرآن کریم: زنان را تحت فشار قرار ندهید تا قسمتی از آنچه شما به عنوان مهریه به آنها داده‌اید بگیری و ملک خود کنید ... و با آنان به‌طور شایسته رفتار کنید ... (سوره نساء، آیه ۱۹)

— قرآن کریم: اگر مال بسیار زیادی به عنوان مهریه به زن دادید، هیچ چیزی از آن را نگیرید. (سوره نساء آیه ۲۰)

— پیامبر (ص): کسی که در مهریه زنش ظلم کند - به او مهریه ندهد - نزد خداوند زناکار محسوب می‌شود. (عقاب‌الاعمال، ص ۶۴۹)

— امام صادق (ع): سرقت سه نوع است. یک نوع آن، این است که مردی مهریه زنش را بر خود حلال بداند ... (وسائل الشیعه، ج ۲۱، ص ۲۶۸)

— پیامبر اکرم (ص): آگاه باشید که خدا و رسول خدا از شوهری که به زنش ضرری رساند تا زن، مهریه خود را حلال نماید و طلاق گیرد، بیزار می‌باشد و خداوند شوهری را که زن خود را مورد آزار قرار می‌دهد تا او حقوق خود را ببخشد، به عذابی کمتر از آتش رضایت نمی‌دهد زیرا خداوند در مورد آزار رساندن به زن غضب می‌کند (بحار الانوار، ج ۴، ص ۱۲۰)

۹- معیارهای انتخاب همسر

پیامبر (ص): با خانواده شایسته، ازدواج کنید، زیرا نطفه و [زنها] تأثیر می‌گذارند. (بحار الانوار - ج ۴۳ - ص ۱۱۷)

۱- یادداشت‌ها، ج ۵، ص ۱۱۰

۲- همان، ص ۱۱۱

پیامبر (ص): زیدبن حادثه (که موقعیت اجتماعی پایینی داشت) را با زینب بنت جهش (که موقعیت اجتماعی بالایی داشت) تزویج نمودم و مقدار (که موقعیت اجتماعی و اقتصادی پایینی داشت) را به عقد ازدواج ضباعه دختر زبیر (که از خانواده متشخص و ثروتمندی بود) درآوردم. تا بدانید که گرمی‌ترین شما نزد خداوند آن کسی است که از حیث اسلام نیکوتر باشد (کنز العمال ... ج ۳۱۳)

امام صادق (ع): هرگاه مردی، زنی را به خاطر زیبایی و ثروتش به همسری بگیرد، به همان واگذار می‌شود (و معلوم نیست که به آن‌ها برسد) و هرگاه او را به خاطر دینش به همسری بگیرد، خداوند زیبایی و مال، روزی او می‌سازد. بر تو باد که همسری دین‌دار اختیار کنی، دست‌هایت نیازمند خداوند باد (روضه‌المستقین - ج ۸ - ص ۱۱۴)

پیامبر (ص): از گیاه سبزی که بر زباله‌ها روییده است، بپرهیزید. سؤال شد: ای رسول خدا، مقصود از گیاه سبزی که بر زباله روییده است، چیست؟ حضرت فرمودند: زن زیبایی که در خانواده‌ای ناشایست رشد کرده باشد (مقنعه - شیخ مفید - ص ۵۱۲)

فردی نزد امام حسن (ع) آمده و با آن حضرت در مورد ازدواج دخترش مشورت کرد. آن حضرت فرمود: او را به پسر باتقوا شوهر بده؛ زیرا مرد باتقوا اگر زن خود را دوست داشته باشد، او را تکریم و احترام می‌نماید و اگر زنش را دوست نداشته باشد، به او ظلم نمی‌کند (مکارم‌الاخلاق - ص ۲۰۴)

ابالحسن (ع) فرمود: اگر ما می‌خواستیم اعضاء خانواده خود را به افرادی که کاملاً همتا و هم‌شان ما باشند، همسر دهیم، بدون همسر می‌مانند ... (بحارالانوار - ج ۷۸ - ص ۳۶۶)

امام جواد (ع) در پاسخ به نامه فردی می‌فرماید: در مورد نیافتن مثل و مانند خودت، زیاد فکر و توجه نکن، بلکه اگر از اخلاق و دین‌داری خواستگاری رضایت داشتی، دخترانت را به همسری او درآور و گر نه فتنه و فساد بزرگ در زمین ایجاد می‌شود. (بحارالانوار - ج ۱۰۰ - ص ۲۷۳)

۱۰- زمان ازدواج

پیامبر اکرم (ص): سه چیز را نباید به تأخیر انداخت: ... و شوهر دادن دختر وقتی هم‌شانی یافت. (نهج‌الفصاحه، حدیث ۱۲۶۱)

پیامبر اکرم (ص): از جمله حقوق فرزند بر مادر و پدر آن است که پس از بلوغ او را همسر دهند. (بحارالانوار - ج ۷۴ - ص ۸۰)

پیامبر اکرم (ص): هر که فرزندش به سن ازدواج رسد و دارای امکانات برای ازدواج فرزندش باشد ولی امکان ازدواج او را فراهم نسازد، سپس فرزندش دچار حرام شود، گناهکار خواهد بود (کنز العمال - ج ۴۵۳۳۷)

ب) منابع

علاوه بر منابع درس قبل،

- ۱- آیت‌اللهی، زهرا، سن ازدواج دختران، (برای معلم و دانش‌آموز)
 - ۲- اوگ لزمی، آلتا، ترجمه: افضل دخت افضل‌پور، ازدواج شما می‌تواند بهترین باشد (برای معلم و دانش‌آموز)
 - ۳- بانکی، امیرحسین؛ بهزاد دانشگر، محمدرضا رضایتمند؛ دختران آفتاب، سروش (برای دانش‌آموز)
 - ۴- سبحانی، محمد تقی؛ الگوی جامع شخصیت زن مسلمان (برای معلم)
 - ۵- شجاعی، مهدی؛ امروز، بشریت، کتاب نیستان (برای دانش‌آموز)
 - ۶- کاشفی، محمدرضا؛ آیین مهرورزی، بوستان کتاب قم (برای معلم و دانش‌آموز)
 - ۷- کارنگی، دیل؛ آیین دوست‌یابی (برای معلم و دانش‌آموز)
 - ۸- مردانی نوکنده؛ محمد حسین؛ جایگاه و منزلت ازدواج در اسلام (برای معلم)
 - ۹- مطهری، مرتضی؛ یادداشت‌ها، ج ۵، انتشارات صدرا (برای معلم)
 - ۱۰- محمدزاده، راضیه؛ همسر اگر این‌گونه می‌بود، مرکز فرهنگی انتشاراتی منیر (برای معلم و دانش‌آموز)
 - ۱۱- مهریزی، مهدی؛ شخصیت و حقوق زن در اسلام (برای معلم)
 - ۱۲- محدثی، جواد؛ الفبای زندگی، بوستان کتاب قم (برای دانش‌آموز)
 - ۱۳- شلیت، وندی؛ دختران به عفاف روی می‌آورند، دفتر نشر معارف
 - ۱۴- ماری کاسیان، ترجمه بابک تیموریان؛ فمینیسم شکست آزادی زنان، معاونت فرهنگی نهاد نمایندگی رهبری در دانشگاه‌ها
 - ۱۵- چراغ کوتیانی، اسماعیل؛ خانواده، اسلام و فمینیسم، مؤسسه آموزشی امام خمینی
 - ۱۶- جسیکا اندرسون؛ «افتخار مادر بودن»، سیاحت غرب، مرکز پژوهش‌های صدا و سیما، قم
- ش ۳۳، فروردین ۱۳۵۸
- ۱۷- اکبری، محمود، دختران و مزاحمت‌ها، نشر فتیان